

Oslo, juni 1996

Betalings- formidling

Rapport 1995

1.	Innledning	2
2.	Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen	3
2.1	Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen	3
2.2	Kontaktutvalget for betalingsformidling	3
2.3	Forum for pengekort	4
2.4	Seddel og mynt - produksjon og distribusjon	4
2.5	Reformer i statens økonomiforvaltning - statens konsernkonto	5
2.6	Bankenes oppgjør i Norges Bank	6
3.	Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen	7
3.1	Hovedtrekkene i utviklingen	7
3.2	Giro	9
3.3	Sjekk	11
3.4	Betalingskort	12
3.5	Sedler og mynt	18
3.6	Internasjonal betalingsformidling	21
4.	Viktige hendelser i betalingsformidlingen	25
4.1	Risikoreduserende tiltak i betalingsformidlingen	25
4.2	Bankenes nye avregnings- og informasjonssystem	25
4.3	Inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen	25
4.4	Tidspunktene for avregning og oppgjør i betalingsformidlingen	25
4.5	Utviklingen innen EDI - EDIFACT	26
4.6	Banklovkommisjonens arbeid	27
4.7	Rammeavtale mellom Postbanken og bankforeningene	27
4.8	Godkjenning av felles operasjonelt EFTPOST-selskap (BankAxept)	28
4.9	Internett og betalingsformidling	29
5.	Priser i betalingsformidlingen	30
5.1	Innenlandsk betalingsformidling	30
5.2	Overførslar til utlandet	36
6.	Internasjonal utvikling	39
6.1	EU-kommisjonens arbeid	39
6.2	Arbeidet i European Monetary Institute (EMI)	39
6.3	Arbeid i BIS	41
6.4	Avregningssystemer for valutahandel	42

Vedlegg:

1. Kopi av artikkelen "Inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen" i Penger og Kreditt nr. 2/95.
2. Kopi av artikkelen "Ny 10-kronemynt" i Penger og Kreditt nr. 3/95.
3. Kopi av høringsuttalelse til Finansdepartementet vedrørende rammeavtale mellom Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postbanken om integrering av Postbanken i de øvrige bankers samarbeid og felles infrastruktur for betalingsformidling.
4. Kopi av høringsuttalelse til Finansdepartementet vedrørende felles operasjonelt EFTPOS-selskap

Årsrapport betalingsformidling 1995

1. Innledning

Denne rapporten presenterer hovedtrekkene i utviklingen i betalingsformidlingen og redegjør for de viktigste hendelsene innenfor dette feltet i Norge i 1995. Rapporten beskriver også internasjonalt arbeid i tilknytning til betalingsformidlingen i 1995.

Norges Bank har siden annen halvdel av 1980-tallet utgitt statistikk for utviklingstrekkene og prisene i betalingsformidlingen. Statistikken har de siste årene bare gjennomgått mindre endringer, selv om nye betalingsformidlingstjenester og nye aktører har kommet til. Det var derfor behov for å foreta en evaluering av statistikken.

Det ble i fjor høst gjennomført et spørreundersøkelse, blant både brukerne av statistikken og statistikkleverandørene. I tillegg ble det avholdt flere møter. Tilbakemeldingene indikerte at statistikken ble oppfattet som nyttig. De fleste brukerne, som i stor grad også er rapportører, ønsket at statistikken skulle innsamles og publiseres halvårlig. Innholdet i statistikken ble i stor grad oppfattet som bra. Det kom også fram en del ønsker om tilleggsopplysninger.

Norges Bank foretok etter dette en revisjon av statistikken. Nye tjenester ble tatt inn, og mindre relevante opplysninger ble tatt ut. Det ble i utgangspunktet lagt opp til å publisere tall for utviklingstrekkene to ganger årlig og prisstatistikken årlig.

I ettertid har det vist seg vanskeligere enn ventet for rapportørene å fremskaffe informasjon med den detaljeringsgrad som var ønsket om utviklingstrekkene i betalingsformidlingen. Dette er forklaringen på at statistikken på dette området nå foreligger i en noe begrenset utgave. Videre er offentliggjøringen av statistikken blitt vesentlig forsinket.

Problemene med datainnhentingene tilsier at det ikke er hensiktsmessig å forsøke å innhente halvårsdata for utviklingstrekkene i år. Norges Bank vil istedet ta kontakt med rapportørene på nytt, med sikte på å få etablert et bedre grunnlag for statistikken.

Postbanken behandles også i denne rapporten adskilt fra de øvrige bankene. I neste års rapport vil tall fra Postbanken bli presentert sammen med tall for forretningsbankene.

2. Norges Banks oppgaver i betalingsformidlingen

2.1 Ansvar og oppgaver i betalingsformidlingen

De oppgavene Norges Bank har i betalingsformidlingen kan deles i følgende kategorier:

- ansvar for effektiviteten i betalingssystemene i sin helhet
- avregning og oppgjør mellom bankene
- produksjon og distribusjon av sedler og mynt

Finansmarkedsavdelingen har ansvaret for de politikkrettede oppgavene i forbindelse med å fremme effektiviteten i betalings- og oppgjørssystemene i sin helhet, mens Bankavdelingen står for de operative sidene ved oppgjørsfunksjonen. Avdelingen for kontante betalingsmidler har ansvaret for distribusjon og destruksjon av sedler og mynt, samt for å koordinere produksjon. Betalingsformidlingsstatistikken blir innhentet og bearbeidet av Statistikkavdelingen.

Internt i Norges Bank koordineres arbeidet med betalingsformidlingspørsmål i Intern arbeidsgruppe for betalingsformidling, under ledelse av Finansmarkedsavdelingen.

2.2 Kontaktutvalget for betalingsformidling

Kontaktutvalget ble etablert i januar 1986. Bakgrunnen for etableringen var det ansvaret Norges Bank i den nye sentralbankloven fikk for å fremme et effektivt betalingssystem. Hovedsiktemålet med utvalget er å ha et forum for utveksling av informasjon innen betalingsformidling og drøfte saker av felles interesse. Utvalget hadde ett møte i 1995.

Følgende institusjoner var i 1995 representert i utvalget: Den norske Bankforening, Sparebankforeningen i Norge, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Postens Sentralledelse, Postbanken, Finansieringsselskapenes Forening, Forbrukerrådet, Datatilsynet, Kredittilsynet og Norges Bank

Sentralbanksjef Kjell Storvik er utvalgets leder, og Finansmarkedsavdelingen har sekretariatsfunksjonen.

Utvalget drøftet i 1995 følgende saker:

- Infrastrukturen i betalingsformidlingen under endring
- Betalingskort og rabattkort
- Elektroniske penger
- Bruk av Internet i betalingsformidlingen
- Registreringsordning for kortutstedere

2.3 Forum for pengekort

Norges Bank har inntatt en positiv holdning til at det blir etablert et åpent pengekortsystem i Norge¹, men samtidig uttalt at aktører i markedet selv bør ta initiativ til etablering av et eventuelt pengekortsystem. Samfunnsøkonomiske hensyn tilsier imidlertid en koordinering av utviklingen. På denne bakgrunn ble "Forum for pengekort" etter ønske fra markedsaktørene etablert i januar 1995. Formålet med forumet er å:

- utveksle informasjon og bidra til koordinering/samarbeid mellom aktørene.
- ivareta formelle hensyn.
- unngå beslutninger som vil kunne bryte med dagens og mulige fremtidige rammebetingelser på området.
- ivareta hensynet til effektivitet, infrastruktur, standardisering og sikkerhet.

Følgende institusjoner var i 1995 representert i forumet: Den norske Bankforening, Sparebankforeningen i Norge, Postbanken, Telenor, Vegdirektoratet, Stor-Oslo Lokaltrafikk og Norges Bank. Dessuten har Narvesen, som er en viktig potensiell tjenestetilbyder, deltatt som obeservatør på utvalgte møter.

Det ble i 1995 arrangert 5 ordinære møter med utveksling av informasjon og synspunkter om blant annet

- pågående prosjekter for elektronisk billettering i samferdselssektoren,
- Telenors arbeid med en plan for småpengekort og utviklingen på området telekort,
- arbeidet i bankenes arbeidsgruppe vedrørende et åpent pengekort i Norge,
- EMI's anbefalinger hva angår begrensninger i retten til å utstede generelle pengekort.

Dessuten ble det i november 1995 avholdt et særskilt orienteringsmøte om deler av Banklovkommisjonens arbeid med betydning for aktiviteter innen området forhåndsbetaling og pengekort. Orienteringen ble gitt av professor Erling Selvig, som leder kommisjonen.

2.4 Seddel og mynt - produksjon og distribusjon

Norges Bank har blant annet som mål å tilby tjenester og produkter som, basert på samfunnsøkonomisk lønnsomhet, tilfredsstiller kravene til en effektiv kontantstrøm i betalingsformidlingen.

Seddelproduksjonen skjer i Norges Banks Seddeltrykkeri ved Hovedkontoret i Oslo og myntproduksjonen foregår ved Den Kongelige Mynt på Kongsberg. Begge produksjonsbedriftene er en del av Norges Bank.

Norges Bank har ansvaret for produksjon, utstedelse, behandling og resirkulering av sedler og mynt. Dette skjer ved Hovedkontoret og ved tolv distriktsavdelinger og et kassakontor.

¹ Jf. Elbet-rapporten fra 1992 og rapporten "Et generelt pengekortsystem i Norge" fra 1993

Norges Banks avdelinger utfører også tjenester for post og bank innenfor området kontante betalingsmidler, basert på et prinsipp om full kostnadsdekning. Dette gjelder bl.a. telling og oppgjør av nattsafe, pakking av sedler og mynt direkte til bankfilialer og postkontor, myntsortering og automatoppgjør for bl.a. Televerket og bomstasjoner.

Norges Banks engasjement i pengebehandlingen gir grunnlag for utvikling av systemer som sikrer kostnadseffektiv produksjon, distribusjon og behandling av sedler og mynt. Virksomheten på kontantområdet er preget av strenge krav til sikkerhet, prosedyrer, regler, instruksjoner og rutiner. Kravene til kompetanse og produktivitet har endret seg betydelig de senere år, bl.a. i takt med økt utnyttelse av teknologi i det daglige arbeidet.

Norges Banks Hovedstyre vedtok 2. desember 1992 at det skal utgis en ny norsk mynttrekke. Bakgrunnen for utviklingen av en ny mynttrekke er bl.a. behovet for en harmonisk mynttrekke ("familielighet" og sammenheng mellom størrelse og valør), og å redusere kostnadene ved produksjon av mynt ved å redusere de enkelte valørers størrelse og vekt.

Norges Bank lanserte i denne sammenheng en ny 10-kronemynt 15. september 1995. Mynten bærer kongens portrett på advers og detaljer fra taket på en stavkirke på reversen. Mynten er utformet av Nils Aas. I forbindelse med utgivelsen ble det distribuert et faktablad til publikum via bank og post som beskriver mynten og dens fysiske egenskaper.

Den neste mynten som skiftes ut i myntrekken vil være 50-øremynten. En ny 50-øremynt er planlagt lansert høsten 1996. Planen er videre å lansere en ny 1-kronemynt i 1997 og en ny 5-kronemynt i 1999.

I kapittel 3.5 gis en oversikt over utviklingen i sammensetningen av seddel- og myntomløpet, omløpshastighet og levetid for sedler samt seddelinngangen til Norges Bank de siste årene.

2.5 Reformen i statens økonomiforvaltning - statens konsernkonto

Hovedprinsippene for Statens konsernkontoordning er nedfelt i St.prp. nr. 89 (1991-92) og Innst. S. nr. 237 (1991-92). Finansdepartementet fortsatte gjennom 1995 å utvide ordningen gjennom videreutvikling av eksisterende prosjekter og igangsetting av nye.

Norges Banks rolle i konsernkontosystemet er definert i avtale med Finansdepartementet fra 1992 og en tilleggsavtale fra 1994. Avtalene inneholder krav på områdene kontohold, tilsyn, informasjonsutveksling og effektivisering av statlig betalingsformidling.

Betalingsformidlingen under konsernkontoordningen ble i 1995, som i 1994, utført av Postbanken, Den norske Bank og Kreditkassen. Norges Bank skal holde tilsyn med at betalingsformidlingen hos disse kontoførerne skjer i samsvar med de avtalene som de har inngått med Finansdepartementet. Fra 1995 er den del av valutareservene som skal gjenspeile statens utenlandsgjeld (immuniseringsporteføljen) tatt inn som en del av konsernkontoen i Norges Bank.

2.6 Bankenes oppgjør i Norges Bank

Norges Bank startet i 1992 et prosjekt for å få et nytt og bedre system for endelig oppgjør av betalingstransaksjoner. Hovedsiktemålet med dette systemet er å redusere risikoen i betalingsoppgjøret. Utviklingen av systemet er tidligere omtalt i rapportene for 1992, 1993 og 1994.

I 1995 ferdigstilte Norges Bank blant annet et viktig delsystem for dekningskontroll og saldooppdatering (DESK). Dette delsystemet er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning for at kontinuerlig oppgjør kan gjennomføres på en forsvarlig måte.

Før kontinuerlig oppgjør kan innføres må bankene gis tilgang til fortløpende saldoinformasjon fra Norges Bank. Dessuten må det utvikles tekniske løsninger som tillater at transaksjoner fra bankene går til oppgjør uten unødige forsinkelser. På basis av utredninger gjennomført dels i samarbeid med BBS og dels internt i Norges Bank ble det i 1995 besluttet å ta i bruk bankenes felles avregnings- og informasjons-system (NICS) som en av kanalene for informasjons- og transaksjonsutveksling mellom bankene og Norges Bank. Dette samarbeidet er nå godt igang, og informasjonsdelen av løsningen forventes klar til bruk fra januar/februar 1997.

Se forøvrig kapittel 4.1 om risikoreduserende tiltak i betalingsformidlingen.

3. Viktige utviklingstrekk i betalingsformidlingen

Siden 1987 har Norges Bank utgitt rapporter som viser viktige trekk i utviklingen i bruken av de ulike betalingstjenestene. Som nevnt i innledningen er det fra og med i år foretatt en omlegging av betalingsformidlingsstatistikken. Omleggingen av statistikken har ført til endringer i datagrunnlaget slik at en rekke opplysninger ikke kan presenteres historisk. Dette gjelder spesielt tall for sjekker og en del nye opplysninger hvor vi kun har registrerte data for 1995. For girotransaksjoner foreligger det bare sammenlignbare data tilbake til 1994. Som følge av statistikkrapportørens problemer med å fremskaffe data med den detaljeringsgrad som var ønsket, er det en del tall som mangler eller som foreligger som anslag i tabellene.

En ny aggregert tabell gir oversikt over bruken av sjekk, giro og kort. Sjekktabellen er uendret, mens statistikken forøvrig er noe mer detaljert enn tidligere. En ny tabell gir en oversikt over girotjenestene sortert etter betalerens innbetalingsmåte og mottaksmåte. Mens tidligere tabeller i hovedsak bare viste bruk av giro som ble registrert av BBS og Postbanken, vil statistikken heretter også omfatte giro som er registrert i andre datasentraler. Giro-tjenestene er omgruppert. Elektronisk initierte betalinger med blankettbaserte tilleggs-funksjoner presenteres nå sammen med annen blankettgiro og ikke sammen med elektronisk giro som tidligere. En ny kortstatistikk gir oversikt over bruk av minibanker og EFTPOS-terminaler fordelt på ulike typer betalingskort, dvs. bankkort, internasjonale betalings- og kredittkort, innenlandske kredittkort og bensinkort. I tillegg presenteres oversikter over samlet antall og bruk av de ulike betalingskortene. Et eget avsnitt om internasjonal betalingsformidling gir oversikt over kortbruk over landegrensene, SWIFT-meldinger og andre former for overførslar. Opplysninger om antall brukersteder og brukerstedsavgifter for internasjonale betalingskort er tatt bort.

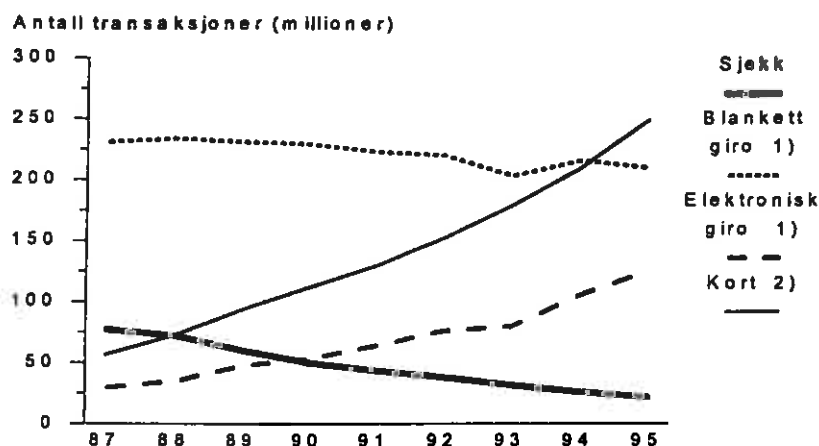
Datagrunnlaget er opplysninger fra bankene, bankenes datasentraler, BBS, Bank-Axcept A/S, kortselskapene og oljeselskapene.

3.1 Hovedtrekkene i utviklingen

Figur 3.1 viser utviklingen i bruk av betalingstjenestene sjekk, giro og kort i Norge, i perioden 1987-95. Det har vært en jevn økning i bruk av elektroniske betalingstjenester i perioden. Bruken av kort er femdoblet siden 1987, mens bruken av sjekk er sterkt redusert. Kort ble i 1995 benyttet 11-12 ganger så mange ganger som sjekk. Også når det gjelder giro øker bruken av elektroniske tjenester. Antallet betalinger ved bruk av blankettgiro har i samme periode gått svakt ned. Fortsatt benyttes imidlertid blanketter i større utstrekning enn de elektroniske girotjenestene.

Totalt ble det i 1995 utført i overkant av 600 millioner betalingstransaksjoner i Norge ved bruk av giro, sjekk eller kort. Girotjenestene sto fortsatt for ca. 55 prosent av transaksjonene, mens bare om lag 4 og 100 transaksjoner ble gjort opp ved bruk av sjekk. Det ble utført i underkant av 250 millioner korttransaksjoner. Om en tredjedel av disse transaksjonene var uttak fra minibanker.

Figur 3.1 Hovedtrekkene i utviklingen i betalingsformidlingen 1987-1995

- 1) Endringene fra 1992 til 1993 skyldes delvis bortfall av dobbelttelling av overførslene mellom bankene og Postbanken f.o.m. 1993. Den sterke oppgangen fra 1993 til 1994 skyldes til dels at giro registrert i andre datasentraler enn BBS ikke var inkludert i tallene før i 1994.
- 2) Tall f.o.m. 1987 - 1994 omfatter tidligere registrert bruk av minibank og EFTPOS og manuell bruk av internasjonale betalingskort og innenlandske kredittkort. Andelen manuelle transaksjoner i årene 1987 - 1992 er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.

Tabell 3.1.1. Sentrale betalingsformidlingsindikatorer i 1995.

Typer transaksjoner	Ant.transaksjoner		Omsetning	
	mill.	Endring i % fra 1994 1)	mrd. kr	Endring i % fra 1994 1)
Bruk av betalingsinstrumenter				
Sjekk 2)	21,8	..	283,5	..
Blankettbasert giro 3)	209,4	-2,6	..	..
Elektronisk giro 3)	125,3	19,5	2,2	29,3
Manuell kortbruk	5,6	-1,6	10,2	7,6
Elektronisk kortbruk 4)	242,8	19,9	134,3	24,5
SUM	604,9	9,1	..	..

Kilde: Bankenes Betalingssentral (BBS), Bank-Axcept A/S, forretnings- og sparebankene, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene.

.. : Mangler opplysninger.

- 1) Enkelte 1994-tall er reviderte.
- 2) En gjennomgang av rapportgrunnlaget har vist at den tidligere oppgitte bruken av sjekker trukket på kunder i forretningsbankene har vært for høy mens tall for omsetningen med sjekker trukket på sparebanker har vært for lave.
- 3) Blankettbasert giro: Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett. Elektronisk giro: Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker. Tall for giro i tidligere rapporter inneholdt dobbelttelling som følge av overførslene mellom Postbanken og BBS som nå er luket ut. Statistikken omfatter dessuten transaksjoner rutet utenom BBS og Postbanken som ikke ble tatt med tidligere. Tallene avviker derfor fra tidligere oppgitte tall.
- 4) Av dette var antallet minibankuttak på 86,4 millioner, mens minibankomsetningen var på 74,3 mrd. kroner.

3.2 Giro

Tabell 3.2.1 viser bruk av girotjenester i 1995. Utviklingen fra 1994 til 1995 skiller seg lite fra utviklingen i de senere årene, der det sentrale trekk er redusert bruk av papirbaserte tjenester til fordel for elektroniske løsninger. Fra 1994 til 1995 økte de elektroniske girotransaksjoners andel av alle girotransaksjoner fra 33 til 37 prosent.

Det er først og fremst bruken av tjenester som involverer bruk av kontanter både på innbetalingssiden og utbetalingssiden som faller. Utviklingen i bruken av andre blankettbaserte betalingsmetoder varierer fra tjeneste til tjeneste. Brevgirotjenesten, som ble introdusert av BBS i 1992, er fortsatt i sterk vekst. Ved utgangen av 1995 hadde i alt 95 banker innført denne ordningen, mot 74 banker ved utgangen av foregående år, og det var registrert vel 1,2 millioner avtaler. Det har også vært sterk vekst i bruken av bedriftsterminalgiro med anvisning, men dette er fortsatt en liten tjeneste målt i både antall transaksjoner og omsetningsvolum.

Selv om stadig flere blanketter sendes i posten direkte til bankenes avregningssentraler, leveres fortsatt flesteparten av blankettene i bankenes filialer.

De elektroniske tjenestene er i all hovedsak basert på bruk av terminaler. Som i de foregående år, økte bruken av elektroniske tjenester både til utbetalinger (remitteringer, DataGiro og bedriftsterminalgiro) og innkrevinger (direkte debiteringer) fra 1994 til 1995. Veksten var som tidligere størst for utbetalingene, der antall transaksjoner steg med 19 prosent. Det er fortsatt bedriftsterminalgiro som er i sterkest vekst blant utbetalingstjenestene.

Betalingstjenester med avtale om direkte belastning av betalers konto blir fortsatt relativt lite benyttet. Det ble i 1995 foretatt 11 betalinger ved bruk av blankettgiro for hver transaksjon som ble initiert med utgangspunkt i en avtale om direkte debitering. I 1995 introduserte imidlertid bankene en ny direkte debiteringstjeneste, Avtalegiro, som det er ventet at flere vil ta i bruk.

De telefoniske overførselstjenestene Telegiro og Telebank ble introdusert høsten 1994. Allerede i 1995 ble nærmere 2 prosent av de elektroniske girotransaksjoner initiert over telefon.

Samlet var det noe større vekst i bruk av bankgirotjenestene enn i bruken av Postbankens girotjenester fra 1994 til 1995. Andelen bankgirotransaksjoner var 59 prosent i 1994 og nær 63 prosent i 1995.

Tabell 3.2.1 Bruk av girotjenester i 1995 1)

	Transaksjoner		Omsetning	
	(mill.)	Endring i % fra 1994	(mrd. kr)	Endring i % fra 1994
Blankettbasert giro: 2)				
Giro innsendt pr. brev; ialt:	82,9	7,8	..	..
Herav:				
- Brevgiro	49,1	25,7	214,9	18,8
- Konvoluttgiro til Postbanken	33,8	-10,7	..	..
Giro innlevert på ekspedisjonssted; i alt:	107,0	-12,8	737,0	-4,3
Herav:				
- Giro innlevert på postkontorer				
* innbetalingskort til kunder i Postb.	41,6	-13,0	187,5	-15,2
- Giro innlevert i forretnings- og sparebankene :				
* kontobelastninger 3)	25,0	-0,2	175,4	-4,4
* kontante innbetalinger 3)	20,8	-13,6	175,2	-0,1
- Diverse giro registrert i bank 4)	19,6	2,5	198,9	4,5
Betalinger ved bruk av terminal; i alt:	19,5	-11,7	60,8	-9,7
Herav:				
- Direkte remittering med anvisninger	0,7	-8,7	4,4	-3,8
- Bedriftsterminalgiro med anvisninger	0,7	44,0	4,4	53,0
- DataGiro med utbetalingskort	18,1	-13,0	52,0	-13,1
Sum blankettbasert giro	209,4	-2,6	..	..
Elektronisk giro: 2)				
Telefoniske overførslers 5)	2,6	201,1	4,4	..
Betalinger ved bruk av terminal; i alt:	105,3	18,7	2086,0	30,1
Herav:				
* Direkte remitteringer				
med og uten melding	37,9	7,2	718,8	6,3
* DataGiro med og uten melding	28,3	19,2	630,2	61,7
* Bedriftsterminalgiro 6)	39,1	32,0	737,0	37,1
Direkte debiteringer:	17,4	13,7	88,2	9,9
Herav;				
- Autogiro	14,5	14,1	73,6	7,2
- DataGiro Direkte Trekk	2,9	11,9	14,6	26,3
Sum elektronisk giro	125,3	19,5	2178,6	29,3
Giro totalt:	334,7	4,6	..	..

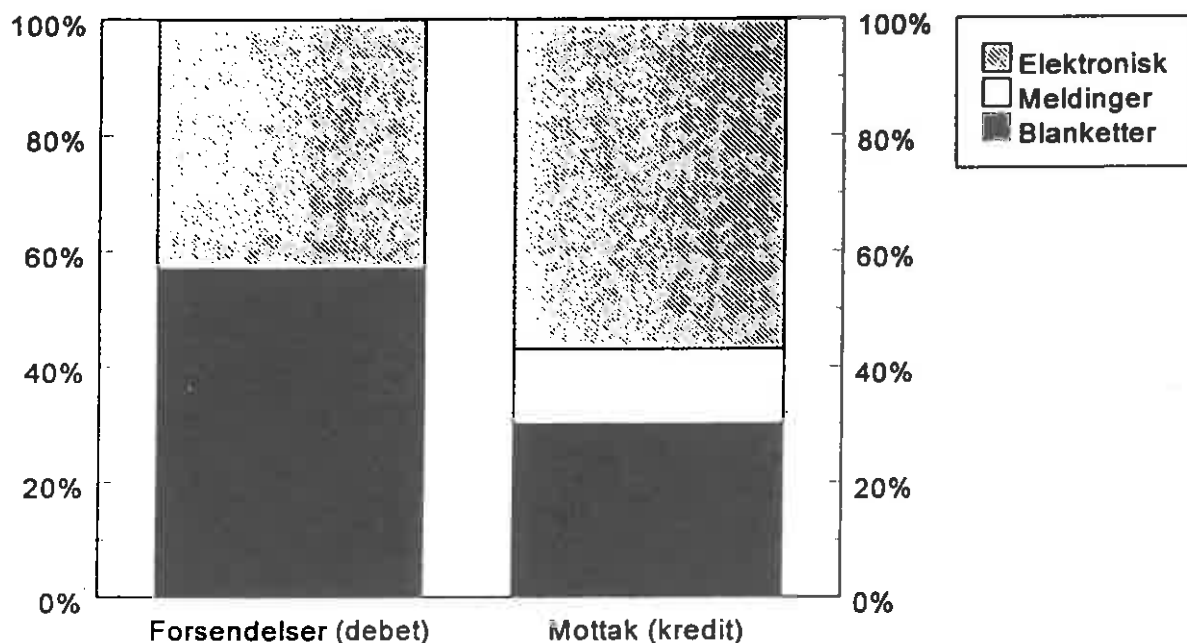
Kilde: Bankenes Betalingssentral (BBS), Postbanken, Fellesdata, DnB og Kreditkassen

.. : Mangler opplysninger

- 1) Tidligere tall inneholdt dobbelttelling som følge av overførslers mellom Postbanken og BBS som nå er luket ut. Statistikken omfatter dessuten transaksjoner rutet utenom BBS og Postbanken som ikke ble tatt med tidligere. Tallene avviker derfor fra tidligere oppgitte tall.
- 2) Blankettbasert giro: Betalingstjeneste der betaleren og/eller betalingsmottakeren sender/mottar en blankett. Elektronisk giro: Blankettløse (elektroniske) betalinger med eller uten melding til mottaker.
- 3) Gjelder giro som registreres av BBS.
- 4) Gjelder giro som registreres i andre datasentraler.
- 5) Gjelder Telegiro og Telebank. Tjenestene ble introdusert høsten 1994. Veksten fra 1994 til 1995 må ses i lys av dette. Omsetningen for Telebank er anslag fra Norges Bank.
- 6) Omfatter Sparnett, NV-link, DnB Telebank, K-link, Fokus Telebank, Skillink, NB Telebank og RF Bedriftsterminal. 30% av antallet transaksjoner og 40% av omsetningen ble behandlet utenom BBS i 1995. Ca. 10% av omsetningen er anslag fra Norges Bank basert på opplysninger om gjennomsnittsbetøp.

Figur 3.2 illustrerer fordelingen av innbetalinger ved bruk av blanketter og elektronisk initierte betalinger i 1995. I tillegg vises fordelingen av betalingene etter hvorvidt betalingen ble mottatt som blankett, melding i posten eller elektronisk uten melding. Den største andelen av innbetalingene, dvs. vel 57 prosent skjer ved innsending av blanketter, mens andelen elektronisk initierte betalinger er på ca. 43 prosent. På mottakersiden er de fleste betalinger, dvs. 57 prosent, helt elektroniske uten meldinger, 30 prosent mottas ved bruk av blankett, mens 13 prosent mottas med melding i posten om at konto er godskrevet.²

Figur 3.2 Fordeling av inn- og utbetalinger på gireringsmetode

3.3 Sjekk

Tabell 3.3.1 gir en oversikt over bruken av sjekker i 1995. Sjekkbruken har blitt redusert gjennom en rekke år, blant annet på grunn av innføring av priser på bruk av sjekk, bedret tilgjengelighet på kontanter fra minibanker og introduksjonen av EFTPOS-tjenesten i forretninger.

² Blanketter som mottas gjelder stort sett standard bankgiro, utbetalingskort og anvisninger. Mottatte meldinger referer seg til blankettbaserte innbetalinger uten kundeidentifikasjon - KID (via Postbanken) og betalinger fra terminal. Betalingene som mottas elektronisk uten meldinger refererer seg til betalinger fra terminal, OCR-giro og blankettbaserte innbetalinger med KID.

Tabell 3.3.1 Bruk av sjekker i 1995

Sjekker trukket på banker	Transaksjoner		Omsetning	
	(mill.)	Endring i % fra 1994 1)	(mrd.kr)	Endring i % fra 1994 1)
Sparebanker	12.8	..	159.4	..
Forr.banker	6.5	..	119.7	..
Postbanken	2.4	-19.5	3.9	-9.6
Alle banker	21.8	..	283.5	..

Kilde: Forretnings- og sparebanker gjennom bankforeningene (gjelder 1994-tall for forr. og spb. som grunnlag for prosentvise endringer; se forrige årsrapport), forretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken og Bergens Skillingsbank.

Omsetningen med sjekker trukket på forretnings- og sparebankene i 1995 er anslag basert på gjennomsnittsbeløpene for sjekker i hhv. ca. 35% og 80% forretnings- og sparebankmarkedet.

.. : Mangler opplysninger

- 1) En gjennomgang av rapportgrunnlaget har vist at den tidligere oppgitte bruken av sjekker trukket på kunder i forretningsbankene vært for høy mens mens tall for omsetningen med sjekker trukket på sparebanker har vært for lave.

I alt ble det utstedt 21,8 millioner sjekker i 1995 til et samlet beløp på 283,5 milliarder kroner. Over halvparten av sjekkene ble trukket på kunder i sparebanker. Målt i antall transaksjoner, blir sjekker nå lite benyttet i forhold til betalingskort. Sjekkomsetningen er imidlertid fortsatt større enn kortomsetningen.

3.4 Betalingskort

Det var ved utgangen av 1995 4,7 millioner (fysiske) betalingskort i Norge, 650 000 flere kort enn ved inngangen til året. Et kombinert kort gir tilgang til flere kortsystemer. For å vurdere utviklingen i nordmenns samlede tilgang til kortsystemene må en derfor også ta hensyn til at antall kombinerte steg med 535 000, dvs. med nesten 50 prosent, i 1995. Den dominerende andelen kombinerte kort er kombinerte bank- og internasjonale betalingskort.

Det var også sterk vekst i antallet bensinkort fra 1994 til 1995. Netto ble det utstedt 255 000 bensinkort i 1995.

Tabell 3.4.1 viser antall betalingskort som er utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene

Økningen i antall betalingskort reflekteres i bruken av kort. Tabell 3.4.2 gir en samlet oversikt over bruk av betalingskort i 1994 og 1995. Bruken av kombinerte kort er fordelt på de ulike kortgruppene avhengig av hvilken kortdel som er benyttet. I gjennomsnitt ble hvert betalingskort benyttet til 53 transaksjoner både i 1994 og 1995. Basert på Norges Banks anslag på bruken av bankkort i 1994, økte det totale antallet transaksjoner med betalingskort med om lag 20 prosent fra 1994 til 1995.

Den manuelle behandlingen av betalingskort får stadig mindre betydning. 98 prosent av transaksjonene ble i 1995 registrert elektronisk.

Fordelingen av bruken av de ulike typer kort holdt seg forholdsvis stabil fra 1994 til 1995.

Tabell 3.4.1 Antall betalingskort (1000) utstedt av bankene, kortselskapene og oljeselskapene pr. 31.12.1995

	Antall utstedte kort			Aktive kort 1995 1)
	1994	1995	Endring %	
Bankkort	1999	2545	27,3	..
Int. betalings- og kredittkort 2)	1649	1994	20,9	..
Innenlandske kredittkort 3)	452	489	8,1	283
Oljeselskapenes kort 4)	1033	1288	24,7	782
TOTALT	5133	6316	23,0	..
- herav: kombinerte kort	1092	1621	48,4	
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort	4041	4695	16,2	

Kilde: Postbanken, sparebankene gj. Fellesdata og NOVIT, DnB, Kreditkassen, Romsdals Fellesbank, Bergen Skillingsbank, Nordlandsbanken, Fokus Bank, kortselskapene og oljeselskapene. Opplysninger om innenlandske minibankkort mangler fra 16% av forretningsbankene (målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring). Det reelle antallet bankkort kan derfor være noe høyere. Tall for bankkort for 1994 er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.
.. : Mangler opplysninger.

1) Definisjon av aktive kort: Kredittkort: Kort med saldo forskjellig fra 0 i løpet av siste år.

Øvrige kort: Kort som har generert minst en betalingstransaksjon i løpet av siste år.

2) Kort utstedt av eller i samarbeid med VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S og American Express A/S

3) Gjelder kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp og som er utstedt av eller i samarbeid med .

GE Capital Finans A/S, DnB Kort A/S og Elcon Finans A/S. Disse er: Kjøpekort, "Reserve konto", Multikort, "X-tra Kapital", "Her & Nå og Cresco Card.

4) Gjelder kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.

Tabell 3.4.2 Samlet bruk av hhv. bankenes, kortselskapenes og oljeselskapenes kort i 1995 1)

	Antall transaksjoner (1000)			Omsetning (mill. kr)		
	1994	1995	Endring i % fra 1994	1994	1995	Endring i % fra 1994
Bankkort: 2)	156157	188781	20,9	92075	115110	25,0
Herav:						
Kontantuttak (minibank)	..	84959	..	..	72251	..
Varekjøp (EFTPOS)	..	103822	..	..	42859	..
Innenlandske kredittkort 3)						
- GE Kapital Finans A/S	.	.	.	796	1139	43,1
- DnB Kort A/S	.	.	.	194	256	32,0
- Gjensidige Bank A/S 4)	.	.	.	1509	1854	22,9
SUM innenlandske kredittkort	840	1066	26,9	2499	3249	30,0
herav:						
Kontantuttak	487	629	29,2	1111	1437	29,3
Varekjøp	353	437	23,8	1388	1812	30,5
Internasjonale betalingskort						
- American Express A/S 5)	1550	1700	9,7	1700	1900	11,8
- Diners Club Norge A/S	2867	3200	11,6	3406	3732	9,6
- Europay A/S	4513	5389	19,4	4363	5196	19,1
- VISA Norge A/S	8767	9939	13,4	7618	8323	9,3
SUM int. betalingskort	17697	20228	14,3	17087	19151	12,1
herav: 6)						
Kontantuttak	2144	2648	23,5	3104	3737	20,4
Varekjøp	14003	15880	13,4	10577	11682	10,4
- Utlendingers kortbruk i Norge	3043	3237	6,4	2496	2623	5,1
= Bruk av int. betalingskort utstedt i Norge	14654	16991	15,9	14591	16528	13,3
Oljeselskapene 7)	36552	41491	13,5	8180	9597	17,3
TOTALT	208360	248329	19,2	117345	144484	23,1

Kilde: Bank-Axcept A/S, Bankforeningen, Sparebankforeningen, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene

.. : Mangler opplysninger.

. : Tall kan ikke forekomme.

- 1) Tall for bankkort inkluderer bruk av kombinasjonskort som bankkort, dvs. hvor bankkortdelen er benyttet. Annen bruk av kombinasjonskort sorterer inn under andre kortgrupper, avhengig av hvilken kortdel som er benyttet.
- 2) Tall som gjelder bankkort for 1994 er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.
- 3) Gjelder bruk av Kjøpekort, "Reserve konto", Multikort, "X-tra Kapital", "Her & Nå" og Cresco Card i Norge og utlandet. Transaksjonstallene for enkeltelskaper oppgis ikke da enkelte av kredittkortselskapene ikke ønsker disse offentliggjort i sammenheng med omsetningstallene. Bruken av kortene i utlandet var ubetydelig (mindre enn 1 %) i 1995.
- 4) Tid: Elcon Finans A/S
- 5) Enkelte tall for 1994 er reviderte og avviker derfor fra de tall som ble oppgitt i rapporten om betalingsformidling for 1994. Tall vedrørende American Express A/S er anslag og beheftet med usikkerhet.
- 6) Fordelingen på kontantuttak og varekjøp omfatter ikke American Express A/S.
- 7) Gjelder bruk i Norge og utlandet av kort (ikke kontantkort) utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet. Andelen utenlandske transaksjoner og omsetning var hhv. 2 % og 1%, i 1995.

Bankkort benyttes i minibanker til kontantuttak og i EFTPOS-terminaler til kjøp av varer, inklusive bensin. Den største andelen av transaksjonene, 55 prosent, gjelder EFTPOS. Beløpsmessig er imidlertid bruken av bankkort til uttak av kontanter fra minibanker størst. 63 prosent av omsetningen gjaldt kontantuttak. I gjennomsnitt var hvert varekjøp på kr 412,- mens minibankuttaket var på kr 850,-.

Det norske markedet for internasjonale betalings- og kredittkort er delt mellom de fire kort-selskapene American Express A/S, Diners Club Norge A/S, Europay Norge A/S og VISA Norge A/S. Det var en noe mer moderat oppgang i bruken disse selskapenes kort i 1995 enn i 1994. Antall transaksjoner i gjennomsnitt pr. kort steg fra ca. 7 i 1994 til ca. 9 i 1995, mens gjennomsnittlig transaksjonsstørrelse falt med 2 prosent.

Den dominerende bruken av de internasjonale kortene, det vil si 85 prosent av transaksjonene og 78 prosent av omsetningen, gjelder varekjøp. I 1995 ble 70 prosent av transaksjonene med de internasjonale kortene registrert elektronisk. Tilsvarende tall fra 1994 var 65 prosent.

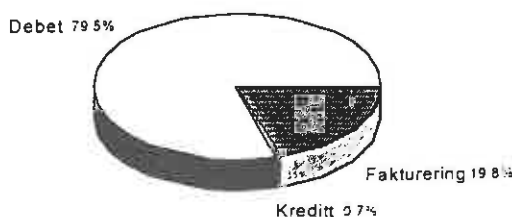
Markedet for innenlandske kredittkort er i all hovedsak delt mellom GE Kapital Finans A/S, som tilbyr Her & Nå, Kjøpekort og X-tra Kapital, DnB Kort A/S, som tilbyr Multikort, og Gjensidige Bank A/S (tidl. Elcon Finans A/S), som tilbyr Kjøpekort, Reserve Konto og Cresco Card. Det er fortsatt en sterk vekst i bruken av kredittkort selv om veksten var noe lavere gjennom 1995 enn gjennom året før. Bruken av hvert enkelt kort økte fra ca. 3 til 4 korttransaksjoner pr. år.

Innenlandske kredittkort benyttes manuelt i noe større utstrekning enn de internasjonale betalings- og kredittkortene. Andelen elektroniske transaksjoner steg fra 49 prosent i 1994 til 58 prosent i 1995.

Oljeselskapene Statoil Norge A/S, A/S Norske Shell, Hydro Texaco A/S, Esso Norge A/S, Norske Fina A/S og DuPont JET A/S, utsteder bensinkort for betaling i egne terminaler på bensinstasjonene. Det var en noe sterkere oppgang i bruk av bensinkort fra 1994 til 1995 enn i foregående år. Antallet transaksjoner steg med 13,5 prosent, mens gjennomsnittsbeløpet pr. korttransaksjon økte fra kr 223,- i 1994 til kr 231,- i 1995. Kortene ble også gjennomgående mer benyttet. I gjennomsnitt steg antallet transaksjoner pr. kort pr. år fra 28 til 32.

Figur 3.4 viser samlet antall korttransaksjoner i 1995 inndelt etter betalerens oppgjørsmåte, dvs. etter hvorvidt bankkonto belastes fortløpende (debet), det utstedes faktura eller betaleren har adgang til kreditt. Den største andelen transaksjoner, ca. 80 prosent, er debettransaksjoner.

Figur 3.4 Bruk av kort med ulike betalingsegenskaper

EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point of Sales)

Bankenes EFTPOS-terminaler befinner seg hovedsaklig i butikker, handlesentre mv., mens oljeselskapenes terminaler er utplassert på bensinstasjoner. Tabell 3.4.3 gir en oversikt over bruken av ulike kort i bankenes og oljeselskapenes terminaler. Det har vært en sterk vekst i bruken av betalingsterminaler i de senere år, og selv om veksten har avtatt noe, var den betydelig også i 1995. Samlet gikk antallet brukersteder og betalingsterminaler opp med henholdsvis 16 prosent og 18 prosent fra 1994 til 1995, mens antallet transaksjoner steg med 21 prosent.

Tabell 3.4.3 Bruk av bankenes og oljeselskapenes EFTPOS-terminaler med ulike kort i 1995

	BUTIKKER				BENSINSTASJONER		TOTALT	
	Forr. og spb. terminaler		Postbankens terminaler 1)		Oljeselsk. terminaler			
	Endring i % fra 1994		Endring i % fra 1994		Endring i % fra 1994		Endring i % fra 1994	
Ant. steder med terminaler 2)	18459	22,3	2663	-4,0	2158	-0,5	23247	16,0
Antall terminaler	25547	25,6	3383	-1,1	6337	2,4	35267	17,7
<u>Ant. transaksjoner (mill.)</u>								
- bankkort 3)	81,2	..	5,4	35,3	17,2	14,6	103,8	..
- int. betalings- og kredittkort 4)	3,2	..	0,1	28,8	0,2	..	3,6	..
- innenlandske kredittkort 5)	0,0	0	0,2	75,7	0,0	0	0,2	75,7
- oljeselskapenes kort 6)	.	.	.	.	41,6	13,6	41,6	13,6
I alt	84,5	26,7	5,7	36,2	59,0	14,3	149,2	21,2
<u>Omsetning (mill. kr)</u>								
- bankkort 3)	34659,1	..	3881,0	49,2	4318,8	19,0	42858,9	..
- int. betalings- og kredittkort 4)	2701,1	..	203,0	49,3	67,3	..	2971,4	..
- innenl. kredittkort 5)	0,0	0	414,0	49,5	0,0	0	414,0	49,5
- oljeselskapenes kort 6)	.	.	.	.	9637,3	17,4	9637,3	17,4
I alt	37360,2	33,5	4498,0	49,2	14023,4	..	55881,6	..

Kilde: Bankforeningen og Sparebankforeningen (gjelder totaltall for 1994 som grunnlag for prosentvise endringer, se forrige årsrapport), Bank-Axcept A/S, Fellesdata, NOVIT, Postbanken og oljeselskapene.

.. : Mangler opplysninger

. : Tall kan ikke forekomme.

- 1) 33 av Postbankens terminaler var utplassert på bensinstasjoner. Antallet transaksjoner og omsetningen på disse terminalene i 1995 var hhv. 48 000 og 13 mill. kroner.
- 2) Ant. steder med terminaler = ant. butikker, postkontorer og bensinstasjoner. For å unngå dobbelttelling, er Postbankens brukersteder på bensinstasjoner (33) trukket ut av totalsummen.
- 3) Kortgruppen bankkort gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings-, kreditt eller bensinkort inkl. kombinasjonskort der hhv. betalings- kreditt- eller bensinkortdelen benyttes.
- 4) Gjelder kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge og eventuelle andre kort eiet av utlendinger.
- 5) Gjelder innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: Kjøpekort, "Reserve Konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra kapital" og Cresco Card. Kortene er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S, Elcon Finans A/S og GE Capital Finans A/S.
- 6) Gjelder kort utstedt av Statoil, Hydro, Shell, Esso, Texaco, Fina og Du Pont Jet.

Veksten i bruk av forretnings- og sparebankenes EFTPOS-terminaler var nesten like sterk i 1995 som i 1994. I alt 3 374 nye brukersteder fikk installert terminaler i 1995, slik at det samlede antallet var 18 459 ved utgangen av året. Terminalene har hittil bare vært åpne for bruk av bankkort og de internasjonale kortene.

Den kraftige veksten i de siste par år i bruken av Postbankens terminaler har avtatt noe, men var sterk også i 1995. Antallet brukersteder og terminaler ble noe redusert, men antallet transaksjoner og omsetningen steg likevel markert. Postbankens terminaler aksepterer, i tillegg til egne kort, internasjonale betalings- og kredittkort og enkelte innenlandske kredittkort.

Oljeselskapenes terminaler aksepterer, i tillegg til egne kort, bankkort og internasjonale betalingskort. Vel 70 prosent av transaksjonene i terminaler på bensinstasjoner skjer ved bruk av oljeselskapenes egne kort. Antallet transaksjoner steg med om lag 14 prosent i 1995, omtrent jevnt fordelt mellom bankkort og oljeselskapenes kort.

Minibanker

Det var det en relativt moderat økning i bruken av minibankene i 1995. Det var ved utgangen av 1995 1771 minibanker i Norge. Antallet transaksjoner og omsetningen økte totalt sett med hhv. 8 og 11 prosent. I gjennomsnitt skjedde det 135 uttak på 860 kroner pr. minibank pr. dag i 1995. Minibankene aksepterer i tillegg til bankkort både internasjonale betalings- og kredittkort og innenlandske kredittkort. Bankkort ble imidlertid benyttet til hele 98 prosent av uttakene i 1995.

Tabell 3.4.4 Bruk av minibanker i 1995 fordelt på kortgrupper 1).

	Forretningsb 4)		Sparebankene 4)		Postbanken		I alt	
	1995	Endring i % fra 1994	1995	Endring i % fra 1994	1995	Endring i % fra 1994	1995	Endring i % fra 1994
Antall minibanker pr. 31.12.95	674	3.1	1017	2.6	80	15.9	1771	3.3
Antall transaksjoner (mill):								
- bankkort	30.5	..	50.6	..	3.9	48.8	85.0	..
- int. betalings- og kredittkort 2)	0.8	..	0.3	..	0.1	525.0	1.1	..
- innenl. kredittkort 3)	0.1	..	0.0	..	0.3	55.6	0.3	..
I alt 4)	31.4	3.6	50.9	7.8	4.2	51.3	86.4	7.6
Omsetning (mill. kr)								
- bankkort	26701.2	..	42758.6	..	2791	30.2	72250.8	..
- int. betalings- og kredittkort 2)	1008.8	..	348.9	..	80	66.7	1437.7	..
- innenl. kredittkort 3)	105.4	..	0	..	546	184.4	651.4	..
I alt 4)	27815.4	5.8	43107.5	11.8	3417	43.4	74339.9	10.6

Kilde: Bankforeningen og Sparebankforeningen (gjelder 1994-tall som grunnlag for prosentvise endringer, se forrige årsrapport), forretnings- og sparebanker gjennom Fellesdata og NOVIT, DnB, Kredittkassen, Romsdals Fellesbank, Nordlandsbanken og Postbanken 30% av omsetningen i forretningsbankenes minibanker og fordelingen av beløp på korttyper i sparebankenes minibanker er anslag basert på opplysninger om gjennomsnittsbeløp i forretningsbanker.

.. : Mangler opplysninger

- 1) Kortgruppen bankkort gjelder også kombinasjonskort benyttet som bankkort. De andre kortgruppene gjelder betalings- og kredittkort inkl. kombinasjonskort der hhv. betalings- og kredittkortdelen benyttes.
- 2) Gjelder kort utstedt av eller i samarbeid med American Express A/S, Diners Club A/S, Europay Norge A/S og Visa Norge og eventuelle andre kort eiet av utlendinger.
- 3) Gjelder innenlandske kort som gir adgang til kreditt opp til et visst beløp. Disse er: Kjøpekort, "Reserve Konto", Multikort, "Her & Nå", "X-tra kapital" og Cresco Card. Utstedere: DnB Kort A/S, Elcon Finans A/S og GE Capital Finans A/S.

3.5 Sedler og mynt

I tabellene 3.5.1 - 3.5.10 gis en oversikt over utviklingen i sammensetningen av seddel- og myntomløpet, omløpshastighet og levetid for sedler samt seddelinngangen til Norges Bank i perioden 1991 - 1995.

Sedler

Årsgjennomsnittet for verdien av sedler i omløp økte i 1995 med 1 175 millioner kroner til 35 851 millioner kroner. Dette er en økning på 3,4 prosent i forhold til 1994.

Tabell 3.5.1 Seddelomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt (mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	19.571,1	828,1	-	7.641,5	567,8	28.608,5
1992	20.864,3	1.282,4	-	7.193,0	578,9	29.918,6
1993	22.009,8	1.889,5	-	6.777,5	586,7	31.263,5
1994	24.832,6	2.548,3	105,5	6.585,8	603,7	34.675,9
1995	25.522,1	2.991,7	1.025,1	5.727,5	584,7	35.851,1

500-kroneseddelen andel øker fortsatt, mens 100-kroneseddelen andel reduseres. 200-kroneseddelen ble introdusert i 1994, og ved utgangen av 1995 var verdien av 200-kronesedler i omløp 1,5 milliarder kroner. Verdien av 500-kronesedler i omløp har økt fra 828 millioner kroner i 1991 til 3 598 millioner kroner ved utgangen av 1995.

Tabell 3.5.2 Seddelomløpets sammensetning, prosentvis fordeling

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	68,4	2,9	-	26,7	2,0	100
1992	69,7	4,3	-	24,1	1,9	100
1993	70,4	6,0	-	21,7	1,9	100
1994	71,6	7,4	0,3	19,0	1,7	100
1995	71,2	8,3	2,9	16,0	1,6	100

Omløpshastigheten (definert som antall ganger sedlene passerer gjennom Norges Bank pr. år) har viser en svak økning. Omløpshastigheten var 4,93 i 1995 mot 4,84 i 1994. Den høye omløpshastigheten på 100-, 200- og 500-kronesedler skyldes i vesentlig grad bruk av disse valører i minibanker.

Tabell 3.5.3 Sedlenes omløpshastighet ¹⁾

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	1,44	4,36	-	5,62	1,96	4,47
1992	1,50	6,35	-	6,11	1,97	4,77
1993	1,43	7,74	-	6,32	1,98	4,87
1994	1,32	8,01	5,35	6,43	2,06	4,84
1995	1,35	8,63	9,09	6,33	2,13	4,93

1) Antall ganger sedlene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

Helautomatiske seddelsorteringssystemer ved Norges Banks Hovedkontor og distriktsavdelinger teller, ekthetskontrollerer og kvalitetssorterer sedler. I samme prosess destrueres sedler som ikke lenger er av sirkulasjonskvalitet.

Tabell 3.5.4 Seddelinngang¹⁾ (mill. stk.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	Totalt
1991	28,2	7,4	-	429,3	22,1	487,2
1992	31,3	16,3	-	439,1	22,8	509,5
1993	31,5	29,2	-	428,3	23,2	512,2
1994	32,7	40,8	2,8	423,0	24,9	524,2
1995	34,2	51,6	46,5	362,6	24,9	519,8

1) Antall sedler innlevert til Norges Bank for sortering og ekthetskontroll.

Banker og post leverte i 1995 inn 519,8 millioner sedler for sortering og ekthetskontroll. I forhold til 1994 representerer dette en reduksjon på 0,8 prosent. Dette er første gang siden 10-kroneseddelen ble erstattet med 10-kronemynt at vi har oppnådd en reduksjon i seddelinngangen til Norges Bank.

Inngangen av 500-kronesedler økte fra 7,4 millioner sedler i 1991 til 51,6 millioner sedler i 1995. Det ble levert inn 46,5 millioner 200-kronesedler. Inngangen av 100-kronesedler er redusert fra 439,1 millioner sedler i 1992 til 362,6 millioner sedler i 1995, en reduksjon på mer enn 17 prosent.

Den likevel fortsatt relativt høye seddelinngangen til Norges Bank skyldes i vesentlig grad publikums bruk av minibank, og dermed høye krav til kvaliteten på sedlene. For ytterligere å redusere inngangen har Norges Bank aktivt markedsført bruk av 500-kronesedler og 200-kronesedler til erstatning for 100-kronesedler i minibanker.

Tabell 3.5.5 Tilintetgjorte sedler (mill. kr.)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.	10-kr.	Totalt
1991	9.181,1	1.259,3	-	5.332,3	945,3	2,8	16.720,8
1992	1.967,7	318,1	-	4.515,4	653,1	2,4	7.456,7
1993	2.079,4	627,0	-	3.411,0	549,9	1,5	6.668,8
1994	2.374,5	1.160,0	1,5	4.230,6	619,1	1,1	8.386,8
1995	2.407,6	1.761,8	186,9	3.923,0	639,2	1,2	8.919,7

Tabell 3.5.6 Gjennomsnittlig levetid for sedler (år)

År	1000-kr.	500-kr.	200-kr.	100-kr.	50-kr.
1991	2,1	0,7	-	1,4	0,6
1992	10,6	4,0	-	1,6	0,9
1993	10,6	3,0	-	2,0	1,1
1994	10,5	2,2	-	1,6	1,0
1995	10,6	1,7	5,5	1,5	0,9

Mynt

Årsgjennomsnittet for verdien av mynt i omløp økte med 231,4 millioner kroner til 2 508,0 millioner kroner. Dette er en økning på 10,2 prosent. 20-kronemynten som ble lansert 1. november 1994 hadde ved årsslutt en andel på 16,5 prosent av myntomløpet regnet i verdi.

Tabell 3.5.7 Skillemyntomløpets sammensetning, årsgjennomsnitt (mill. kr.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1991	-	912,1	365,2	421,7	113,8	41,4	161,1	25,8	2.041,1
1992	-	956,1	370,5	434,0	116,5	41,1	166,3	25,7	2.110,2
1993	-	995,0	374,9	440,2	119,0	40,9	148,0	25,7	2.143,7
1994	34,2	1.067,2	387,5	460,2	124,3	40,6	136,9	25,7	2.276,6
1995	368,6	951,6	387,8	471,9	128,1	40,4	134,0	25,6	2.508,0

Tabell 3.5.8 Skillemyntomløpets sammensetning, prosentvis fordeling

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	25-øre	10-øre	Kobber	Totalt
1991	-	44,6	17,9	20,7	5,6	2,0	7,9	1,3	100
1992	-	45,3	17,6	20,6	5,5	1,9	7,9	1,2	100
1993	-	46,4	17,5	20,5	5,6	1,9	6,9	1,2	100
1994	1,5	46,9	17,0	20,2	5,5	1,8	6,0	1,1	100
1995	14,7	37,9	15,5	18,8	5,1	1,6	5,3	1,0	100

Inngangen av mynt til Norges Bank økte med mer enn 13 prosent til 698,7 millioner stykk. Bruk av mynt i automater, bl.a. ved bomveier, til parkering og i telefon, medfører en fortsatt økning i myntomløpet og inngangen av mynt til Norges Bank.

Tabell 3.5.9 Skillemynt inngang 1) (mill. stk.)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	158,8	58,9	316,5	46,3	580,5
1994	2,2	173,2	66,8	327,3	47,4	616,9
1995	35,3	151,2	77,9	377,9	56,4	698,7

1) Antall mynter innlevert til Norges Bank for sortering.

Tabell 3.5.10 Skillemyntens omløpshastighet 1)

År	20-kr.	10-kr.	5-kr.	1-kr.	50-øre	Totalt
1993	-	1,60	0,79	0,72	0,20	0,68
1994	1,27	1,63	0,87	0,72	0,19	0,69
1995	1,92	1,59	1,01	0,80	0,22	0,76

1) Antall ganger myntene i gjennomsnitt passerer Norges Bank pr. år.

3.6 Internasjonal betalingsformidling

Internasjonale betalingskort

Betalinger i utlandet i forbindelse med reiser skjer i stadig økende grad med kort, og stadig flere korttyper kan benyttes i utlandet. Ved utgangen av 1995, hadde både bankkort, bensinkort og innenlandske kredittkort adgang til internasjonale nettverk, i tillegg til de tradisjonelle internasjonale betalings- og kredittkortene. Tabell 3.6.1 gir en oversikt over bruken av ulike typer kort.

Den dominerende andelen av internasjonal kortbruk som innrapporteres til Norge skjer ved bruk av de internasjonale betalings- og kredittkortene. Dette gjelder både bruken av norske kort i utlandet og utenlandske kort i Norge. Nordmenns bruk av kort i utlandet steg mer enn utlendingers bruk av kortene i Norge fra 1994 til 1995. Utlendinger bruk av kort i Norge var imidlertid spesielt høy i 1994, noe som må sees i sammenheng med OL på Lillehammer. Både regnet etter antall transaksjoner og etter omsetningstallene, er nordmenns bruk av betalingskort i utlandet 2-3 ganger større enn utlendingers bruk av slike kort i Norge.

Europeiske sparebanker har opprettet et internasjonalt minibanknettverk, kalt Eufiserv. Nettverket har vært operativt siden 1991. I Norge er de sparebanker som benytter Fellesdata knyttet opp mot nettverket. I 1995 ble det foretatt 111 000 transaksjoner i utenlandske minibanker knyttet opp mot Eufiserv med norske bankkort, mens det ble registrert 77 000 transaksjoner i norske minibanker med utenlandske kort.

Tabell 3.6.1 Internasjonal kortbruk i 1995

	Transaksjoner (1000)				Omsetning (mill. kroner)			
	NU		UN		NU		UN	
	1994	1995	1994	1995	1994	1995	1994	1995
Bankkort 1)	..	111	..	77	..	"	..	..
Bensinkort 2)	..	680	..	348	..	370	..	112
Innenlandske kredittkort 3)	0	0	..	..	0	0	..	..
Int. betalingskort 4)	6560	7666	3043	3237	6366	7317	2496	2623
Herav:								
Visa Norge A/S	4105	4782	1440	1501	3931	4473	1122	1141
Europay Norge A/S	1176	1465	1050	1130	1174	1436	803	860
Diners Club Norge A/S	629	669	153	156	661	708	121	122
American Express A/S	650	750	400	450	600	700	450	500
TOTALT	..	8457	..	3662	..	7317	..	..

Kilde: Fellesdata A/S, Postbanken, kortselskapene og oljeselskapene

NU = Nordmenns bruk av kort i utlandet

UN = Utlendingers bruk av kort i Norge

.. : Mangler opplysninger

.. : Tall kan ikke forekomme

1) Gjelder bruk av sparebankenes kort i utenlandske minibanker via Eufiserv.

2) Gjelder bruk av norske og utenlandske bensinkort i oljeselskapenes egne systemer.

3) Multikort ble åpnet for bruk i utenlandske minibanker via Cirrus-nettet i slutten av 1995.

4) Enkelte tall for 1994 er reviderte og avviker derfor fra de tall som ble oppgitt i rapporten om betalingsformidling for 1994.

Tall vedrørende American Express A/S er beheftet med usikkerhet.

Bensinkort har vært benyttet over landegrensene siden begynnelsen av 1980-tallet. Hovedregelen er at selskapenes kort bare aksepteres av utenlandske søsterselskaper, men enkelte oljeselskaper aksepterer også andre selskapers kort.

Før Multikort fikk tilgang til Cirrus-nettet i 1995, kunne innenlandske kredittkort ikke benyttes utenlands. Denne muligheten ble imidlertid i liten grad benyttet i 1995.

S.W.I.F.T. (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)

S.W.I.F.T.-systemet, som er et elektronisk nettverksystem for overføring av meldinger, er viktig i den internasjonale betalingsformidlingen. Dette systemet benyttes ved en meget stor del av de overføringer som foretas både mellom norske institusjoner og mot utlandet. Ved utgangen av 1995 var det i alt ca. 2.500 medlemmer av systemet i ca. 130 land, hvorav 22 norske (inklusive Norges Bank). I tillegg kommer 5 utenlandskeide banker med kontorer i Oslo som har selvstendig tilknytning til S.W.I.F.T., og BBS som også er registrert som bruker. Innen Norge overføres kapital tilsvarende om lag 80 milliarder kroner pr. dag gjennom S.W.I.F.T.. Som det fremgår av tabell 3.6.2, er antallet meldinger formidlet i dette

systemet på verdensbasis stadig økende. På verdensbasis ble det i 1995 sendt over 2 millioner meldinger pr. dag, og 20 prosent flere meldinger enn i 1994. I Norge var veksten om lag 14 prosent.

Antall S.W.I.F.T.-meldinger kan imidlertid ikke benyttes direkte som mål på antall transaksjoner som sendes over nettet. Det er ikke unormalt at det for en enkelt transaksjon sendes 2-3 meldinger. I tillegg kommer en rekke andre typer meldinger, som for eksempel bekreftelser på handler, saldoutskrifter og systemmeldinger. Bankene kan også avtale seg imellom å sende flere transaksjoner på samme melding. Endringer i handelsmønster og -systemer vil således kunne påvirke antallet meldinger, selv om at antallet transaksjoner er uendret.

Tabell 3.6.2 S.W.I.F.T.-meldinger

År	Antall utgående meldinger Verdensbasis (1000)	Antall utgående meldinger Norske banker (1000)	Antall utgående meldinger Norges Bank (1000)
1986	192 000	3 747	18
1987	222300	4 290	20
1988	245000	4 290	19
1989	296000	4316	25
1990	333000	4632	30
1991	365159	4567	39
1992	405541	4650	72
1993	457025	7805	52
1994	518097	5075	49
1995	620617	5726	46

Kilde: Norges Bank

Overførsler til og fra utlandet ved bruk av valutasjekker og giro

Postbanken, Den Norske Bank, Kreditkassen, Sparebanken NOR, Fokus Bank, og Nordlandsbanken utstedte tilsammen 1 210 300 valutasjekker i 1995. Dette utvalget av banker hadde i 1995 om lag halvparten av de totale innskudd på anfordring i Norge. Selv om deres andel av de totalt utstedte valutasjekker sannsynligvis er høyere enn deres andel av innskuddene, er det grunn til å tro at det totale antall valutasjekker utstedt i Norge i 1995 er betydelig høyere enn tallet i tabell 3.6.3.

BBS introduserte i 1995 en ny girotjeneste for overførsler til utlandet, Valutagiro. Brukeren fyller ut en utenlandsblankett, hvoretter BBS overfører beløpet elektronisk til utlandet gjennom et eget nettverk. Postbanken har hatt et eget utenlandsnett, Eurogiro, siden 1992. Bruken av de ulike Eurogiro-tjenestene gikk noe ned fra 1994 til 1995. Det ble sendt 3 ganger så mange beløp til utlandet enn det ble mottatt fra utlandet.

Tabell 3.6.3 Antall transaksjoner som ikke er tilknyttet SWIFT-meldinger til og fra utlandet i 1995

	Antall meldinger/overførser (1000)					
	Til utlandet			Fra utlandet		
	1994	1995	Endring i % fra 1994	1994	1995	Endring i % fra 1994
- Valutasjekker 1)	1210,3	1210,3	..	1210,3	1210,3	..
- Giro						
* Valutagiro 2)	0	47,8		0	47,8	..
* Eurogiro : 3)						
- gireringer (kto. til kto.tr)	541	488	-9,8	178	174	-2,2
- inn- og utbetalinger	364	355	-2,5	125	109	-12,8
- Giro i alt	905	890,8	-1,6	303	283	-6,6

Kilde: Norges Bank, BBS, Postbanken, DnB, Kreditkassen, Fokus Bank, Nordlandsbanken og Spb. NOR,

.. : Mangler opplysninger

1) Gjelder antallet valutasjekker i Postbanken og i 5 forretnings og sparebanker. Bankenes andel innskudd på anfordring er på vel 50%, men andelen valutasjekker er trolig høyere.

2) Ny BBS-tjeneste.

3) Tilbys bare av Postbanken

4. Viktige hendelser i betalingsformidlingen

4.1 Risikoreduserende tiltak i betalingsformidlingen

Som omtalt i kapittel 2.6, arbeider Norges Bank med å få etablert et nytt system for bankenes oppgjør i Norges Bank. Målet med dette arbeidet er å redusere risikoen i betalingsformidlingen. Norges Bank hadde i 1995 omfattende drøftinger med bankene om utformingen av det nye systemet. Et viktig element i disse drøftingene har vært hvordan oppgjøret av massebetalingene skal gjøres sikrere uten negative virkninger på effektiviteten i systemet. Rammevilkårene i det nye oppgjørssystemet vil bli endelig bestemt i løpet av 1996.

4.2 Bankenes nye avregnings- og informasjonssystem

Bankene har utviklet et nytt felles avregnings- og likviditetsinformasjonssystem (NICS) i BBS. NICS er laget for å håndtere både små (massebetalinger) og store (S.W.I.F.T.) transaksjoner. Massebetalingsdelen har vært i ordinær drift siden desember 1993. S.W.I.F.T.-delen ble etter en prøveperiode i 1994, satt i ordinær drift i 1995 med 4 banker, herav 2 av de store. Det arbeides aktivt for å få de fleste av de banker som benytter S.W.I.F.T. inn i NICS-avregningen, og det er stadig flere banker som knytter seg til systemet. De tre største bankene har nå knyttet seg til, og over halvparten av de store transaksjonene sendes i dag gjennom NICS.

4.3 Inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen

Etter anmodning fra Finansdepartementet gjennomførte Norges Bank i 1994 en undersøkelse av bankenes kostnader i betalingsformidlingen. Resultatene av undersøkelsen ble presentert i en artikkel i Norges Banks kvartalstidsskift Penger og Kreditt nr. 1 1995. Artikkelen ble gjengitt i vedlegg til rapporten om betalingsformidlingen i 1994.

Som en oppfølging av resultatene presentert i denne artikkelen, ble det i Penger og Kreditt nr. 2 1995 publisert en artikkel om bankenes inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen. Konklusjonen i denne artikkelen var at betalingsformidlingen fortsatt medfører underskudd for bankene, men at bankenes prissetting og de gjennomførte kostnadsreduksjoner de siste år i stor grad har lagt forholdene til rette for å gjøre betalingsformidlingen mer lønnsom for bankene. Artikkelen er gjengitt som vedlegg 1.

4.4 Tidspunktene for avregning og oppgjør i betalingsformidlingen

En arbeidsgruppe med representanter fra bankene og Norges Bank vurderte i 1995 konsekvensene av utvidet åpningstid i Norges Bank. Avregningen fra BBS kan da leveres senere enn i dag, noe som vil innebære en dag raskere oppgjør for del transaksjoner. Arbeidsgruppen foreslo at siste frist for levering av oppdrag til Norges Bank flyttes med 1 time og 30 minutter, mens hovedavregningen i BBS flyttes fra klokken 1300 til klokken 1500. Gruppen har vurdert

de kostnadmessige konsekvensene som små i forhold til fordelene kundene vil kunne oppnå.

Norges Bank har i brev til Finansdepartementet opplyst at sentralbanken, blant annet i lys av aktørenes positive holdning, vil arbeid videre med planer om en slik forskyvning av tidsfristene. En eventuell forskyvning vil imidlertid ikke bli iverksatt før det nye oppgjørssystemet, jf. kapittel 2.6 og 4.1, er etablert.

4.5 Utviklingen innen EDI - EDIFACT

Elektronisk datautveksling, EDI (Electronic Data Interchange), har lenge vært i bruk innen betalingsformidling; dels mellom banker og dels mot enkelte større kunder. Slik datautveksling krever avtaler om bruk av felles standarder. Innenlands brukes i dag i første rekke BOLS for bankenes transaksjonsutveksling seg imellom og spesifikke formater knyttet til de enkelte tjenester for utveksling fra kunde til bank og fra bank til kunde. I forhold til utlandet brukes i første rekke standarder definert i regi av S.W.I.F.T..

Internasjonalt arbeides det med å utvikle et felles rammeverk for meldinger basert på såkalte EDIFACT-standarder. Arbeidet med finansielle meldinger foregår i regi av FNs UN/EDIFACT-komitè, kalt MD4. Norsk banknæring var også i 1995 vært representert i de fleste arbeidsgrupper under MD4. Deltakelsen koordineres av Bankenes Standardiseringskontor (BSK). Norsk EDIPRO (Norwegian Centre for EDI and Trade Procedures) koordinere norsk innsats totalt i EDIFACT-arbeidet.

Etter et utredningsarbeid gjennomført i regi av BUS (nå Bankenes Standardiseringskontor) besluttet spare- og forretningsbankene i 1994 å erstatte den nåværende interbank-standard (BOLS) med en ny interbank-standard basert på EDIFACT-meldingen FINPAY (Financial Payment). Til å forberede dette ble det høsten 1994 etablert et eget prosjekt kalt NIBE-prosjektet (Norsk interbank standard basert på EDIFACT). Ifølge gjeldende plan for NIBE-prosjektet skal utformingen spesifikasjonene for bruk av standarden være vedtatt i løpet av høsten 1996. Bankenes bruk av standarden skal innføres gradvis, med start i 1997.

Arbeidet med å utforme retningslinjer for standardisert anvendelse av EDIFACT-betalingsmeldinger, har foregått innen rammene av SEBET³-prosjektet. I 1995 ble den norske versjonen av EDIFACT-meldingen PAYMUL testet for overføringer mellom bank og kunde. PAYMUL er en standard for bestilling av mange betalingsoppdrag, og kan inneholde remitteringsinformasjon. Meldingen skal blant annet skal brukes for masseutbetalinger (særlig lønnsutbetalinger). SEBET-prosjektet ble avsluttet i juni 1996. Meldinger for debiterings- og krediteringsinformasjon er også spesifisert i prosjektet, men ikke testet som en del av det.

³ Standardisert anvendelse av EDIFACT betalingsmeldinger. Prosjektet ble etablert i regi av Norsk EDIPRO, med deltakere fra banknæringen, dataleverandører og bedrifter fra ulike deler av næringslivet.

4.6 Banklovkommisjonens arbeid

Banklovkommisjonen ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 6. april 1990 og avga 15. desember 1994 delutredning nr. 1 til Justisdepartementet. Utredningen er publisert i NOU 1994:19 "Finansavtaler og finansoppdrag". Innholdet i utredningen er kort oppsummert i betalingsformidlingsrapporten for 1994.

Norges Bank påpekte i høringsuttalelsen til Finansdepartementet at det for å begrense systemrisiko i finansmarkedene er viktig at det kan etableres juridisk bindende motregningsavtaler som reduserer aktørenes risikoeksponering overfor hverandre. Banklovkommisjonens forslag er ikke til hinder for motregningsavtaler mellom finansinstitusjonene, men kommisjonen foreslår forbud mot å foreta motregning i innstående på innskuddskonti overfor både forbruker- og næringslivskunder. Norges Bank stilte spørsmål ved forslaget om at et slikt forbud bør gjelde med generell ufravikelighet også overfor næringsdrivendes innskuddskonti.

Banklovkommisjonen leverte i 1995 sin andre delinnstilling om sikringsfondsordninger. Kommisjonen arbeider nå med sin tredje delinnstilling om betalingssystemer. Denne innstillingen forventes å foreligge medio 1996.

4.7 Rammeavtale mellom Postbanken og bankforeningene om integrering av betalingssystemene

Norske forretnings- og sparebankers systemer for betalingstjenester er godt samordnet, i den forstand at det er mulig å overføre penger til konti i andre banker enn der man selv har konto. Det er også mulig å benytte andre bankers minibanker eller betalingsterminaler. I mange andre land er dette ingen selvfølge. Samordningen mellom bankenes systemer og Postens systemer har imidlertid ikke vært tilfredstillende. Selv om det har vært mulig å få utført overføringer mellom bankkonti og konti i Postbanken, har det tatt unødvendig lang tid og det har vært tungvint, særlig for betalingsmottakere. Spørsmålet om samordning av betalingskortsystemene har heller ikke vært løst. Denne situasjonen er nå endret ved at forretnings- og sparebankene og Postbanken 12. september 1995 inngikk en avtale om integrering av Postbanken i øvrige bankers fellessystemer innen betalingsformidlingen.

Avtalen innebærer at Postbanken deltar på linje med øvrige banker både når det gjelder de enkelte betalingstjenester og i avregningsfunksjonen i BBS. Noen av avtalens bestemmelser har fått umiddelbar virkning, mens det for andre deler kan ta noe tid pga. behovet for tekniske tilpasninger.

For publikum betyr rammeavtalen at de som har postbankkort kan benytte dette i bankenes minibanker og betalingsterminaler på linje med bankkort. Likeledes vil kunder med bankkort kunne benytte dette i postens minibanker. Videre vil de grønne og blå giroblankettene i slutten av året endelig erstattes av en felles blanket, og det vil være mulig å avtale automatiske betalingsordninger, som Autogiro og Avtalegiro, mellom konti i forretnings- og sparebankene og Postbanken. Betalingsmottakerne vil få betalingsinformasjon på samme måte, uavhengig av om betalingen kommer fra en bankkonto eller en postbankkonto. For forretnings- og

sparebankene og Postbanken betyr rammeavtalen at de kan utvide tjenestetilbudet til sine kunder, at det gjelder de samme regler for interbankgebyrer, og at partene kan rasjonalisere sine behandlingsrutiner.

Finansdepartementet ga i brev av 9. mai 1996 godkjenning av avtalen i henhold til finansieringsvirksomhetslovens § 2-7. Godkjenningen kan trekkes tilbake dersom avtalen senere viser seg å få en uheldig konkurranseregulerende virkning. Norges Bank ble bedt om å gi en vurdering av avtalen. Norges Banks uttalelse er gjengitt i vedlegg 3.

4.8 Godkjenning av felles operasjonelt EFTPOST-selskap (BankAxept)

Systemer for betalinger med kort i elektroniske terminaler i forretningene har eksistert i om lag 15 år. I den første tiden var det 4 ulike datamiljøer på EFTPOS området. Bankene la imidlertid helt fra starten stor vekt på at EFTPOS systemene skulle fremstå som en samordnet og effektiv tjeneste såvel for kortkundene som for forretningene. Oppsplittingen i 4 data-miljøer viste seg å representere en betydelig merkostnad for bankene, ikke minst fordi det viste seg å være stadig mer komplisert å bevare et samordnet system med tilfredstillende sikkerhet både for kortholdere og banker. I tillegg hadde man diskusjonen om valg av kortteknologi - chip eller magnetstripe.

Den 23. oktober 1991 inngikk medlemsbanker i Den norske Bankforening og Sparebankforeningen i Norge avtale om etablering av et felles EFTPOS-selskap (BankAxept). Selskapet ble stiftet den 30. november 1991. I den sammenheng søkte bankforeningene om godkjenning av avtalen i hht finansieringsvirksomhetslovens § 2-7 om samarbeidsavtaler.

Etableringen av BankAxept ble vurdert å representere en tilfredstillende løsning for integrering av forretningsbankenes og sparebankenes kortbaserte betalingssystemer. Postbanken var imidlertid ikke inkludert i kort-samarbeidet, eller i samordningen i betalingsformidlingen for øvrig på en tilfredstillende måte. Finansdepartementet har derfor avventet godkjenning av avtalen for å benytte den som et instrument i myndighetenes bestrebelser på å få etablert en samlet samordning av bankenes og postens systemer for betalingstjenester. Godkjennings-søknaden fra 1991 ble derfor ikke realitetsbehandlet.

I rammeavtale mellom Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postbanken om integrering av Postbanken i de øvrige bankenes samarbeid og felles infrastruktur for betalingsformidling er det avtalt å integrere Postbankens og øvrige bankers systemer for betalingstjenester, jf. kapittel 4.7. I henhold til rammeavtalen kan Postbanken velge å beholde sitt innsamlingssystem for EFTPOS-transaksjoner, men det skal foretas en teknisk samordning slik at det fremstår som ett nett for kundene. Postbanken har senere varslet at de har valgt BankAxept til omstilling av butikkterminaler og innsamler av EFTPOS-transaksjoner. Problemstillingen om bankene opptre ekskluderende i forhold til Postbanken når det gjelder EFTPOS-systemene eller tilgang til fellessystemene innen betalingsformidling generelt, er således ikke lenger aktuell.

Bankforeningene søkte i brev av 5. januar 1996 på ny om godkjenning av avtalen. Norges Bank ble bedt om en vurdering av avtalen. Uttalelsen er gjengitt i vedlegg 5. Finans-

departementet godkjente avtalen 9. mai 1996. Godkjenningen vil kunne trekkes tilbake om avtalen senere viser seg å få uheldig konkurranseregulerende effekt.

4.9 Internett og betalingsformidling

Internett ble startet i USA rundt 1970 og Norge fikk sin første tilknytning allerede i 1973. Fra midten av 80-tallet begynte Internett å få en vesentlig betydning som kommunikasjonskanal for studenter og forskere i den vestlige verden. Det var dog først på 90-tallet at Internett begynte å fremstå som interessant for folk flest, og dermed også for kommersielle aktører⁴. Siden 1993 har nettet vokst svært rask, og består nå av ca. 5 millioner datamaskiner fordelt på over 150 land.

En lang rekke norske banker har i perioden 1993-95 tatt i bruk Internett som medium for markedsføring, og flere norske banker og bankdatasentraler jobber nå aktivt med å ta Internett i bruk som kanal for formidling av allerede etablerte tjenester som kontoinformasjon og igangsetting av betalingsoverføringer (girering). Følgende har annonsert at de arbeider med slike prosjekter:

- Landsbanken og Kreditkassen i samarbeid med BBS
- NOVIT i samarbeid med en rekke mellomstore banker
- Sparebanken NOR i samarbeid med Schibsted Nett
- Fellesdata

I tillegg arbeides det med nye betalingsmåter som egner seg spesielt for småbetalinger på Internett. Det dreier seg her blant annet om Teletorg-lignende løsninger basert på avregningskonti, og om løsninger basert på generelle pengekort som danske Danmønt og begiske Proton. En første norsk løsning for småbetalinger via Internett vil trolig bli satt i prøvedrift i løpet av 1996-97.

På sikt kan en dessuten få såkalte 'elektroniske kontanter', som innebærer at kjøpekraft kan overføres fra betaler til mottaker uten at betalingsformidler(e) er involvert.

⁴ Vesentlige deler av interessen skyldes WWW (World Wide Web), som er en Internett-basert katalog bestående av lenkede dokumenter, der den enkelte fritt kan "klikke" seg rundt og dessuten tilføye egne dokumenter og lenker. D dessuten mulighet i det enkelte dokument å åpne opp for mer direkte kommunikasjon, som f.eks. formidling av bestillinger og betalingsinformasjon.

5. Priser i betalingsformidlingen

Siden 1989 har Norges Bank utgitt en rapport hvert halvår som gir oversikt over utviklingen i priser på betalingstransaksjoner. Rapportens datagrunnlag er opplysninger fra 8 forretningsbanker, 18 sparebanker og Postbanken (tidl. Postgiro og Norges Postbank). De undersøkte forretnings- og sparebankene utgjør hhv. ca. 90% og 70% av bankgruppens totale markedsandeler for betalingstjenester. Gjennomsnittspriser for forretnings- og sparebankene beregnes ved å veie prisene i hver enkelt bank med bankens antatte markedsandel. Gjennomsnittsprisene for alle banker beregnes ved å veie de to bankgruppens gjennomsnittspriser med bankgruppens faktiske andel av transaksjoner for betalingstjenestene.

Som omtalt i innledningen er det foretatt en del endringer i statistikken, dette gjelder også prisrapporten. I oversikten over priser på innenlandske betalingstjenester er enkelte tjenester tatt ut mens nye er kommet med. Videre er tjenestene omgruppert slik at elektroniske tjenester med blankettbaserte tilleggsfunksjoner presenteres sammen med andre blankettbaserte tjenester, og ikke sammen med elektroniske tjenester som tidligere. Spredningen i bankenes priser vises mer detaljert, og det er tatt inn en oversikt over andelen av gratistjenester i bankene. Det presenteres også en ny oversikt over priser ved betalinger til utlandet.

5.1 Innenlandsk betalingsformidling

Figur 5.1 viser prisutviklingen for blankettbaserte og elektroniske betalingstransaksjoner i forretnings- og sparebankene fra 1990 frem til 1996. Det har vært en markert prisstigning på de fleste typer betalingstransaksjoner siden 1991. Prisoppgangen har vært størst på blankettbaserte transaksjoner, der særlig prisene på girobetalinger gjennom bank (skranke) har steget kraftig. Blant de elektroniske transaksjonene har gjennomsnittsprisen gått mest opp på uttak av kontanter i andre bankers minibanker utenom åpningstid. Prisstigningen var sterkest gjennom 1992 mens den har vært mer moderat gjennom de tre siste år. Dagens prissnivå reflekterer trolig i større grad enn tidligere bankenes reelle kostnader.

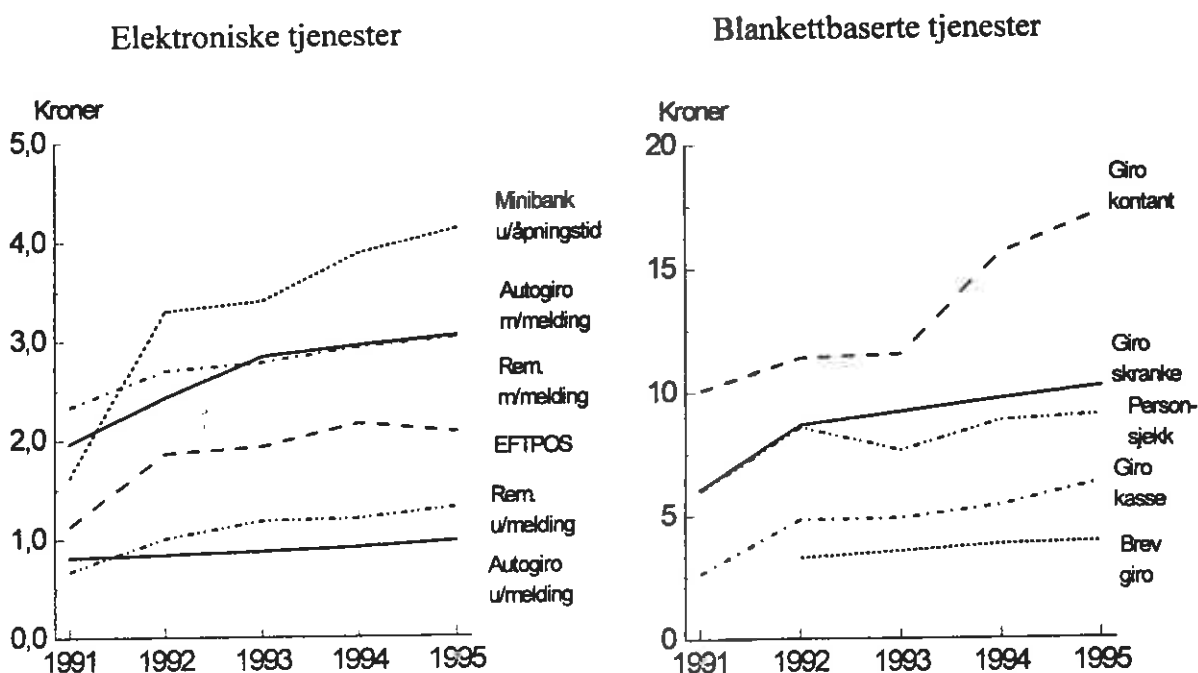
Bankenes priser er gjennomgående høyest på blankettbaserte betalingstransaksjoner og lavest på de elektroniske transaksjonene. Brevgiro og OCR prises imidlertid lavere enn den dyreste elektroniske tjenesten, som er uttak fra andre bankers minibanker utenom åpningstiden. Når det gjelder Brevgiro må imidlertid brukeren i de fleste tilfellene (72 prosent) i tillegg betale porto pr. forsendelse. Prisene på OCR gjelder betalingsmottakeren, og kommer i tillegg til de prisene som belastes betalerne i form av priser på brevgiro, giro kasse mv. Tallene i tabellen gir således ikke et helt dekkende bilde av prisene på bruk av Brevgiro og OCR.

I vel 80 prosent av forretnings- og sparebankene betaler kundene mer for minibankuttak som skjer utenom bankens åpningstid. Uttak gjennom andre bankers minibanker koster mer enn uttak gjennom egen minibank i nær halvparten av tilfellene. Med unntak av en bank er uttak fra egen minibank i åpningstiden gratis i samtlige banker i undersøkelsen.

Som det fremgår av tabellen var prisveksten gjennom 1995 relativt moderat for de fleste tjenester, men det er fortsatt relativt sterk vekst i prisene på de tjenestene som innebærer mest manuelt arbeid for bankene, det vil si de blankettbaserte tjenestene. Prisoppgangen var litt

sterkere i forretningsbankene enn i sparebankene.

Figur 5.1 Prisutviklingen i betalingsformidlingen de siste 5 år. Kroner

Tabell 5.1.1 viser forretnings- og sparebankenes gjennomsnittspriser på betalingstransaksjoner 31.12.1994 og 1.1.1996. Forskjellene bankgruppene imellom holdt seg forholdsvis stabil gjennom 1995.

Prisene på bruk av sjekker har fortsatt å stige i forretningsbankene, mens det i gjennomsnitt var en svak nedgang i sparebankenes priser. Nedgangen skyldes først og fremst at en gratisordning tatt bort, og kompensert med et generelt lavere gebyr.

Postbankens priser på betalingstransaksjoner har tidligere vært forholdsvis lave, men ligger nå nærmere prisene i de øvrige bankene. Tabell 5.1.2 viser Postbankens priser på betalings-transaksjoner 31.12.1994 og 1.1.1996.

En rekke priser gikk markert opp etter at Postgiro og Norges Postbank fusjonerte til Postbanken den 1.1.1995. Det var en sterk prisoppgang på alle blankettbaserte betalinger med unntak av sjekk. Fra 31.12.1994 og frem til 1.1.1996 ble prisene på innbetalingskort og utbetalingskort mer enn fordoblet. Postbanken innførte også priser på alle datagirotjenester som tidligere var gratis.

Tabell 5.1.3A og 5.1.3B viser at det fortsatt er relativ stor spredningen i enkeltbankenes priser på de enkelte tjenester. Prisene varierer mest på de blankettbaserte betalingstjenestene. Det er midlertid også stor prisspredning på enkelte elektroniske tjenester, som f.eks. bruk av minibanker, hvor gjennomsnittsprisen varierer mellom 25 øre og 5.50 kroner.

Tabell 5.1.1 Gjennomsnittspriser på betalingstransaksjoner i forretnings- og sparebankene 31.12.94 - 1.01.96. Kr. 1)

Betalingstjenester	Forretningsbanker			Sparebanker			Alle banker		
	31.12.94	1.01.96	Endring kr	31.12.94	1.01.96	Endring kr	31.12.94	1.01.96	Endring kr
<u>Blankettbaserte tjenester</u>									
Brevgiro 2)	4,22	4,30	0,08	3,45	3,56	0,11	3,83	3,92	0,09
Giro kasse	5,96	6,83	0,87	4,86	5,86	1,00	5,40	6,34	0,94
Giro skranke	10,22	10,29	0,07	9,26	10,09	0,83	9,73	10,19	0,46
Giro kontant	16,85	19,33	2,48	14,44	15,21	0,77	15,62	17,23	1,61
Personsjekk	8,57	9,56	0,99	9,02	8,68	-0,34	8,84	9,04	0,20
Næringsjekk	9,72	9,83	0,11	8,78	8,67	-0,11	9,17	9,15	-0,02
Remittering med anvisning	12,46	13,96	1,50	11,09	11,63	0,54	11,76	12,77	1,01
Bedriftsterminalgiro med anvisning		13,96			11,40			12,65	
OCR-Arkiv 3)4)	0,49	0,38	-0,11	1,22	1,25	0,03	0,86	0,82	-0,04
OCR-Retur 3)4)	3,32	3,33	0,01	3,25	3,35	0,10	3,29	3,34	0,05
<u>Elektroniske tjenester</u>									
Telegiro		1,96			2,12			2,04	
Remittering uten melding	1,62	1,76	0,14	0,83	0,88	0,05	1,22	1,31	0,09
Remittering med melding	3,62	3,75	0,13	2,25	2,35	0,10	2,92	3,03	0,11
Bedriftsterminalgiro uten melding		1,59			0,85			1,21	
Bedriftsterminalgiro med melding		3,18			2,20			2,68	
Andre bankers minibank i åpn.tiden 5)	1,93	2,11	0,18	1,46	1,68	0,22	1,64	1,85	0,21
Egen minibank utenom åpn.tiden	4,00	4,03	0,03	2,32	2,39	0,07	2,98	3,03	0,05
Andre bankers minibank utenom åpn.tiden	4,72	4,88	0,16	3,34	3,63	0,29	3,88	4,12	0,24
EFTPOS	2,27	2,24	-0,03	2,06	1,93	-0,13	2,16	2,07	-0,09
Autogiro uten melding 3)	0,99	0,99	-0,00	0,83	0,96	0,13	0,91	0,97	0,06
Autogiro med melding 3)	3,09	3,04	-0,05	2,82	3,05	0,23	2,95	3,04	0,09

1) Tabellen viser gj.sn. priser på betalingstransaksjoner for 8 forretnings- og 18 sparebanker. Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie pris pr. transaksjon i den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring. Gjennomsnittsprisene for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie de to bankgruppens priser med bankgruppens faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner. Pr. 30.11.1995 representerte de undersøkte forretnings- og sparebankene henholdsvis 92% og 72% av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på anfordring.

2) Gjennomsnittsprisene gjelder pr. innsendt giroblankett. I tillegg kommer porto pr. innsending i 72% av tilfellene. I snitt utgjorde porto kr 0,84 pr. blankett.

3) Prisene på OCR og Autogiro gjelder betalingsmottakeren. De øvrige prisene gjelder betaleren.

4) OCR Arkiv betyr at OCR-blankettene beholdes av BBS. Ved retur sendes blankettene til betalingsmottakeren.

5) Egen minibank i åpningstiden er stort sett gratis

Tabell 5.1.2 Postbankens priser på betalingstjenester 31.12.1994 - 1.1.1996. Kr 1)

Betalingstjenester	31.12.94	1.1.96	Endring (kr)
Blankettbaserte betalinger			
Priser som belastes betaleren:			
-Innbetalingskort	6,50	16,00	9,50
-Kontant innbetalt bankgiro	10,00	16,00	6,00
-Gireringer	2,00	3,50	1,50
-Bankgiro belastet postgirokonto	3,00	3,50	0,50
-Utbetalingskort 2)	10,00	22,00	12,00
-DataGiro m/utbetalingskort 3)	8,00	22,00	14,00
-Sjekk 4)	5,00	5,00	0,00
Priser som belastes betalingsmottakeren:			
-DataGiro Innbetaling 5)	1,00	1,00	0,00
-DataGiro Innbetaling med bilag i retur 5)	1,00	2,00	1,00
Elektroniske betalinger			
Priser som belastes betaleren:			
-DataGiro til konto i Postbanken uten melding 3)	0,00	0,95	0,95
-DataGiro til konto i Postbanken med melding 3)	0,00	1,75	1,75
-DataGiro til konto i andre banker uten melding 3)	0,00	1,00	1,00
-DataGiro til konto i andre banker med melding 3)	2,00	3,00	1,00
-Kontantuttak i minibanker i åpningstiden	6)	0,00	
-Kontantuttak i minibanker utenom åpningstiden	6)	3,00	
EFTPOS	2,00	2,00	
Priser som belastes betalingsmottakeren:			
Direkte trekk 7)	1,00	0,00	-1,00

1) Før 1.1.1995: Postgiros priser

2) Tilsvarende tjenesten advisert giro i bankene.

3) Tilsvarende bankenes remitteringstjenester

4) Gjelder mindre sjekker. Sjekker større enn kr 1000,- var gratis.

5) DataGiro Innbetaling tilsvarende bankenes OCR-tjenester.

6) Pr. 31.12.94 var uttak med Norges Postbanks kort gratis uansett tidspunkt mens uttak ved bruk av Postgiros kort kostet kr 1,- uansett tidspunkt.

7) Direkte Trekk tilsvarende bankenes Autogiro. Ved direkte trekk gis det alltid melding til betalingsmottaker på kontoutdrag.

Tabell 5.1.3.A Spredningen i forretnings- og sparebankenes priser på blanktbaserte betalingstjenester pr. 1/1.96.

Betalingstjenester	Prosentvis fordeling av priser i prisintervaller (kr) i markedet for betalingstjenester 1)									Veid gj.sn.(kr)
	<=1.99	2 - 3.99	4 - 5.99	6 - 7.99	8 - 9.99	10 - 11.99	12 - 13.99	> 13.99		
Brevgiro	0,1	29,1	70,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,92	
Girokasse	0,2	0,4	26,3	37,7	32,4	3,0	0,0	0,0	6,34	
Girostranke	0,1	0,0	0,0	3,1	14,8	53,4	28,6	0,0	10,19	
Girokontant	0,1	0,0	0,0	2,8	6,2	2,5	2,7	85,8	17,23	
Persjonssjekk	0,0	1,5	10,0	5,6	0,8	82,0	0,0	0,0	9,04	
Næringsjekk	0,0	0,0	11,2	2,7	1,2	84,9	0,0	0,0	9,15	
Remittering med anvisning	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	44,0	0,0	55,8	12,77	
Bedriftsterminalgiro med anvisning	1,7	0,0	0,0	0,0	0,0	42,6	0,0	55,7	12,65	
OCR - arkiv	76,1	21,5	2,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,82	
OCR - retur	8,1	44,9	47,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,34	

Tabell 5.1.3.B Spredningen i forretnings- og sparebankenes priser på elektroniske betalingstjenester pr. 1/1.96.

Betalingstjenester	Prosentvis fordeling av priser i prisintervaller (kr) i markedet for betalingstjenester 1)								Veid gj.sn.(kr)
	<1	1 - 1.99	2 - 2.99	3 - 3.99	4 - 4.99	5 - 5.99	6 - 6.99	>7	
Telegiro	1,1	12,7	74,9	11,3	0,0	0,0	0,0	0,0	2,04
Remittering uten melding	8,3	71,0	20,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,31
Remittering med melding	0,2	0,0	34,7	45,0	19,9	0,1	0,0	0,0	3,03
Bedriftsterminalgiro uten melding	9,5	69,8	20,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,21
Bedriftsterminalgiro med melding	1,9	0,0	37,7	60,4	0,0	0,0	0,0	0,0	2,68
Andre bankers minibank i åpningstiden	50,0	2,4	1,7	20,5	6,4	19,0	0,0	0,0	1,85
Egen minibank utenom åpningstiden	17,4	0,0	1,9	31,3	19,9	29,4	0,0	0,0	3,03
Andre bankers minibank utenom åpningstiden	2,8	2,4	2,4	8,6	26,3	57,6	0,0	0,0	4,12
EFTPOS	14,0	8,7	55,0	22,3	0,0	0,0	0,0	0,0	2,07
Autogiro uten melding.	9,9	87,2	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,97
Autogiro med melding.	2,0	0,0	8,1	79,5	5,3	5,1	0,0	0,0	3,04

1) Bankenes andeler i markedet for betalingstjenester er satt lik bankenes andeler av innskudd på anfordring.
P.g.a. maskinell avrunding kan radsummen avvike noe fra "100,0"

Gjennomsnittsprisene er beregnet på grunnlag av de enkelte bankers "vanlige" pris. En betydelig andel transaksjoner i forretnings- og sparebankene er imidlertid fortsatt gratis. Dette gjelder blant annet spesialordninger for honnørkunder. Ofte er også bruk av sjekk gratis på større beløp. Tabell 5.1.4 gir en oversikt over andeler gratis transaksjoner i 1995 for enkelte grupper av betalingstransaksjoner. Som det fremgår av tabellen, er andelen gratistransaksjoner på enkelte tjenester så stor at gjennomsnittsprisene presentert i tabell 5.1.1 ligger over bankenes gjennomsnittlige inntekt på enkelte av betalingsformene.

Tabell 5.1.4 Andeler gratis transaksjoner i % for grupper av betalingstjenester i 1995 for forretnings- og sparebankene. 1)

Betalingstjenester	Gjennomsnittlig andel gratis transaksjoner i 1995		
	Forretningsbanker	Sparebanker	Alle banker
Blankettbasert giro	8,0	8,6	8,3
Elektronisk giro	9,3	6,6	7,9
Sjekker	14,7	27,8	22,4
Minibank	29,4	18,6	22,8
EFTPOS	23,6	17,4	20,3

- 1) Tabellen viser gj.sn. andel gratis betalingstransaksjoner i 7 forretnings- og 18 sparebanker. Bankgruppens andeler er beregnet ved å veie andel gratistransaksjoner i den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring. Andelene gratistransaksjoner for alle banker er beregnet ved å veie de to bankgruppens andeler med bankgruppens faktiske markedsandeler for de aktuelle gruppene av betalingstjenester målt etter antall transaksjoner.

Det er også knyttet periodiske avgifter til flere av betalingsordningene. Dette gjelder blant annet årsavgifter på kort, avgifter ved bruk av elektroniske girotjenester og avgifter ved leie av betalingsterminaler. Tabell 5.1.5 gir en oversikt over det gjennomsnittlige avgiftsnivået pr. 30.11.1995. Avgiftsstrukturen varierer imidlertid så mye at det er noe vanskelig å sammenlikne prisene bankene imellom.

Tabell 5.1.5 Periodiske og løpende avgifter på betalingstjenester pr. 30.11.1995

Kundegrupper/produkter	Priser pr. 30.11.95 (kr)	
	Forr.og sparebanker 1)	Postbanken
<u>Personkundemarkedet:</u>		
Årsavgifter på bankutstedte kort:		
- Bankkort	102	100
- Bank-/Int. betalingskort 2)	228	200
<u>Bedriftsmarkedet</u>		
Årsavgifter ved bruk av:		
- OCR/Datagiro innbetaling	319	0
- Autogiro/DataGiro Direkte trekk	319	0
- Direkte remittering/DataGiro	530	0
Avgifter pr. måned ved leie av betalingsterminal	557 3)	417 4)

- 1) Antall banker i prisundersøkelsen: 8 forretningsbanker og 18 sparebanker. Forretnings- og sparebankenes priser er et veiet gjennomsnitt av prisene i de undersøkte bankene.
Beregningsgrunnlag: A) Gjennomsnittspriser for forretnings- og sparebankene (pr. bankgruppe):
Prisene i den enkelte bank veiet med bankens innskudd på anfordring. B) Gjennomsnittsprisene for både forretnings- og sparebankene: Bankgruppene gjennomsnittspriser veiet med bankgruppene reelle markedsandeler for kort.
- 2) Forretnings- og sparebankenes gjennomsnittspris gjelder kombinerte bankkort og internasjonale betalingskort. Postbankens pris gjelder "rene" internasjonale betalingskort.
- 3) I tillegg påløper avgifter pr. transaksjon som sendes til registrering. Gjennomsnittsprisen pr.transaksjon var på mellom 9 - 18 øre avhengig av om transaksjonsvolumet i terminalen var lavt (1-25 tr. pr. dag) eller høyt (> 40 tr. pr. dag).
- 4) Postbankens kunder betalte pr. 30.11.95 en årsavgift på kr 5 000,-.

5.2 Overførsler til utlandet

Tabell 5.2.1 viser bankenes gjennomsnittspriser på overførsler til utlandet pr. 31.12.1994 og 1.1.1995. Postbankens priser er vist i tabell 5.2.2.

Papirbaserte betalingsoppdrag til utlandet koster gjennomgående mer enn elektroniske tjenester. Forskjellen er størst på mellomstore S.W.I.F.T.-overførsler, der de papirbaserte overførslene i gjennomsnitt er over dobbelt så dyre som de elektroniske.

Det var i 1995 en klar oppgang i forretnings- og sparebankenes gjennomsnittspriser på sjekkbasert overførsel til utlandet. Sterkest var økningen i prisen på elektronisk overførsel av små sjekker. Ellers var prisveksten sterkest på små papirbaserte overførseler over S.W.I.F.T. Elektroniske S.W.I.F.T.-overførsler ble imidlertid markert rimeligere. Her falt prisene mellom 6 og 18 prosent, avhengig av størrelsen på transaksjonen.

Tabell 5.2.1 Gjennomsnittspriser for forretnings- og sparebankene ved overførseler til utlandet. Kr. 1)

Tjenester/ overførselsbeløp	papirbasert			elektronisk			min pris	maks pris
	31.12.94	1.1.96	endring %	31.12.94	1.1.96	endring %	1.1.96	1.1.96
<u>Sjekker til utlandet 2)</u>								
kr 100	79	84	6	64	76	19	25	120
kr 2500	132	139	5	95	103	8	50	150
<u>SWIFT</u>								
<u>Ordinær overførsel 2)</u>								
100	52	59	13	47	44	-6	7	100
2500	105	105	-0	59	49	-17	30	150
<u>Hasteoverførsel 3)</u>								
kr 1000	259	263	1	306	255	-17	50	400
kr 100000	317	335	6	364	318	-13	50	500
kr 1000000	732	655	-11	662	545	-18	50	1254

- 1) Tabellen viser gj.sn. priser på betalingstransaksjoner for 8 forretnings- og 18 sparebanker. Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie pris pr. transaksjon den enkelte bank med bankens innskudd på anfordring. Gjennomsnittsprisene for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie de to bankgruppens priser med bankgruppe faktiske markedsandeler målt etter antall transaksjoner. Pr. 30.11.1995 representerte de undersøkte forretnings og sparebank henholdsvis 92% og 72% av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på anfordring.
- 2) Prisene beregnes som regel ut fra faste beløpsintervaller
- 3) Prisene på haste-SWIFT beregnes ut fra faste beløpsintervaller, en andel av overførselsbeløpet eller som en kombinasjon av disse to beregningsmåtene.

De fleste bankene opererer med pristillegg ved forsendelser av bekreftelser til betalingsmottaker. Ved forsendelser av bekreftelser til andre land i Europa, utgjør pristillegget i gjennomsnitt ca. kr 80,-. I en rekke banker belastes også kundene ved bruk av en eller flere tjenester for kontante innbetalinger og omvekslinger i 3. lands valuta. Tilleggene for kontante innbetalinger og omvekslinger i 3. lands valuta utgjør mellom kr 10,- og kr 100 (i gjennomsnitt henholdsvis kr 6,- og kr 69,-). Kundenes reelle overførselskostnader kan derfor være høyere enn de priser som er oppgitt i tabellene.

Også i Postbanken er det gjennomgående trekk at prisene på elektroniske betalingsoppdrag lavere enn på de papirbaserte tjenestene. Postbanken satte i 1995 opp prisen på bruk av Eurogiro og telegramanvisninger. Det var ellers ingen endringer i Postbankens priser på overførsler til utlandet.

Tabell 5.2.2 POSTBANKENS PRISER VED BETALINGER TIL UTLANDET 31.12.1994 - 1.1.1996. 1) PRISER I KRONER.

Betalingstjenester	Papirbaserte betalingsoppdrag (giro/sjekker)			Elektroniske betalingsoppdrag (DataGiro)		
	31.12.1994	1.1.1996	Endr. %	31.12.1994	1.1.1996	Endr. %
	(kr)	(kr)		(kr)	(kr)	
Gireringer (EuroGiro)	20	30	50	0	10	
Utbetalinger til mottakere uten konto (sjekk/utbet.kort)	60	60	0	40	40	0
Norpay (til Danmark, Finland og Sverige)	150	150	0	130	130	0
Norpay - konserninterne transaksjoner	250	250	0	230	230	0
SWIFT (ordinær forsendelse)	50	50	0	30	30	0
Eurogiro/SWIFT - Hasteoverførsler, fast pris	250	250	0	230	230	0
Telegramanvisning - kontokunde	250	350	40	230	300	30
Telegramanvisning - ikke kontokunde	300	350	17	300	350	17

1) Før 1.1.1995: Postgiro og Postbankens priser. Pr. 31.12.1994, var girotjenestene knyttet til postgirokonti mens bruken av sjekk og kort var knyttet til konti i Postbanken.

6. Internasjonal utvikling

6.1 EU-kommisjonens arbeid

EU-kommisjonen har arbeidet en tid med et forslag til direktiv som regulerer betalinger over landegrensene i EU. I november 1994 ble direktivforslaget sendt til Rådet for den Europeiske Union og Europa-Parlamentet til behandling. Nærmere detaljer i direktivforslaget og Norges Banks vurderinger av dette ble gitt i Norges Banks årsrapport for betalingsformidling for 1994.

I behandlingen i EU har det særlig vært en diskusjon om størrelsen på beløpsgrensen som avgrenser direktivets virksomhetsområde og beløpsgrensen for erstatningsplikten som hviler på betalers bank overfor betaler dersom et betalingsoppdrag ikke er utført.

Etter den plan som nå foreligger, vil direktivet trolig kunne være vedtatt i løpet av andre halvår 1996. Det er foreløpig ikke avklart om implementeringen av direktivet skal skje over 18 eller 30 måneder.

En ekspertgruppe under EU-kommisjonen har arbeidet med utkast til et direktiv som skal regulere rettslige spørsmål knyttet til risiko ved deltakelse i betalingssystemene. Siden disse systemene i stor grad er basert på multilateral avregning er det spesielt behov for rettslig vern av avregningsavtaler og sikkerhetsstillelse i forhold til en av deltakernes konkurs. Dagens rettsregler varierer mellom medlemslandene. Dette gjelder blant annet om avregningsavtaler er bindende for et konkursbo. Dersom avregningsavtalen ikke kan gjøres gjeldende etter sitt innhold, vil det medføre at risikoen ved deltakelse i et grensekryssende betalingssystem øker betraktelig for de enkelte aktører. For betalingsoppgjøret kan dette medføre at det må foretas en reversering av transaksjonene i systemet, noe som kan være teknisk komplisert og dessuten skape systemrisiko.

Ekspertgruppen har vurdert ulike alternativer for å sikre disse forholdene, og vurdert det som nødvendig at det fremmes et direktiv på området. Det er blitt lagt til grunn at dette direktivet skal omhandle alle betalingssystemer i alle valutaer innen EU, og sikkerhetsstillelse i forbindelse med deltakelse i slike systemer. I følge gruppens forslag skal avtaler om bilateral og multilateral avregning innen et betalingssystem være bindende. Ved konkurs hos en av deltakerne skal rettigheter og plikter følge av lovgivningen i det landet hvor betalingssystemet er lokalisert. Videre skal konkursåpning ikke ha tilbakevirkende effekt for deltakernes rettigheter eller plikter i betalingssystemet. Ekspertgruppen har avsluttet sitt arbeid, og EU-kommisjonen fremmet sitt utkast til direktiv den 4. juni i år.

6.2 Arbeidet i European Monetary Institute (EMI)

Hovedoppgaven til European Monetary Institute er å forberede innføringen av fase 3 i Den økonomiske og monetære union (ØMU). I denne fasen skal de land som møter visse krav av økonomisk karakter, de såkalte konvergenskriteriene, kunne delta i en union med felles valuta og felles pengepolitikk.

For å ivareta forberedelsene til fase 3 på betalingssystemområdet, har EMI etablert en egen seksjon for betalingssystemer. Seksjonen fungerer også som sekretariat for EMIs Working Group on EU Payment Systems.

I mai 1995 ble arbeidsgruppens rapport om TARGET-systemet publisert. TARGET (Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer) vil bestå av realtids brutto oppgjørssystemene i de land som vil delta i Den økonomiske og monetære union. Systemet vil være et nødvendig verktøy for å kunne gjennomføre den felles pengepolitikken i unionens 3. fase, men den vil også bli benyttet som oppgjørssystem for grensekryssende betalingsoverføringer i den felles valuta (euro).

Også brutto oppgjørssystemer i EU-land som ikke vil være med i ØMU fra starten, vil kunne få tilgang til TARGET for overføring av euro. Deltakere utenfor ØMU vil imidlertid måtte holde dobbelt sett av konti i sin sentralbank - en konto i nasjonal valuta, og en i euro. EMI har ikke behandlet spørsmålet om tilknytning for brutto oppgjørssystemer fra ikke-medlemsland.

TARGET ventes å være operativt i 11 land i løpet av 1996. For de øvrige medlemsland ventes systemet satt i drift i løpet av 1997.

EMI har også analysert hvilke krav innføringen av en felles pengepolitikk stiller til verdipapirsystemene i de land som deltar i ØMU. Bakgrunnen for dette er det må stilles sikkerhet i form av verdipapirer for å få adgang til intradag lån i TARGET-systemet. EMI vil arbeide videre med spørsmål i tilknytning til oppgjørssystemene for verdipapirer i 1996 og 1997.

Foruten arbeidet med forberedelse til ØMUs fase 3, er EMI også koordinator for samarbeid mellom sentralbankene på betalingssystemområdet. Det er blant annet etablert et samarbeid om overvåking av betalingssystemene i en situasjon hvor en bank i ett medlemsland ønsker deltakelse i betalingssystemet i et annet medlemsland. Videre utarbeides det hvert år en beskrivelse av fremdriften i de enkelte medlemsland når det gjelder å oppnå de fellestrekk i betalingssystemene som ble anbefalt av EMI i 1993 (rapporten "Minimum Common Features for Domestic Payment Systems"). I fremdriftsrapporten for 1995 opplyses det at alle anbefalinger ennå ikke er oppfylt, men at det arbeides med dette i alle EU-land. Ettersom de enkelte landenes RTGS-systemer vil danne basis i TARGET-systemet, er det viktig at de anbefalte tiltak er gjennomført innen midten av 1997, slik at alle ledd i TARGET-systemet kan være testet før 3. fase starter. Et spesielt problem er knyttet til de konsekvenser som ulik konkurslovgivning i EU-landene har for betalingssystemene. EMI uttrykker håp om at et direktivforslag fra EU-Kommisjonen om finalitet i betalingsoppgjøret kan bli vedtatt og tre i kraft så snart som mulig.

EMI har videre analysert sentralbankenes rolle i massebetalingssystemene, og har funnet at det er svært ulik praksis mellom sentralbankene i EU på dette feltet. I sin årsrapport for 1995 konkluderer EMI med at det ikke ser ut til å være noe stort behov for samordnet politikk, men at dette kan endre seg dersom massebetalingssystemenes utforming i fremtiden skulle true tilliten til EUs betalingssystemer rent generelt. Når det gjelder forhåndsbetalte kort ("småpengekort"), har en imidlertid funnet at det er grunnlag for en felles politikk. Dette er behandlet i en egen rapport om forhåndsbetalte kort som ble publisert av EMI i 1994.

6.3 Arbeid i BIS

I BIS er det etablert en komité som koordinerer arbeidet med betalings- og oppgjørssystemspørsmål mellom sentralbankene i G-10 landene ("Committee on Payment and Settlement Systems of the central banks of the Group of Ten countries"). Komitéen har nedsatt flere undergrupper som arbeider med konkrete problemstillinger på dette området.

I mars 1995 publiserte BIS rapporten "Cross-Border Securities Settlement". I rapporten kartlegges ulike kanaler for grensekryssende verdipapirhandel, samt risikoforhold knyttet til oppgjør for slik handel.

BIS publiserte i 1994 boken "Payment Systems in the Group of Ten countries", den såkalte "Red Book". Et vedlegg til denne publikasjonen som beskriver det norske betalingssystemet, ble publisert i mai 1995.

En sterkt voksende valutahandel har fått BIS til å rette lyset mot den risiko som fremkommer i forbindelse med kjøp og salg av valuta. BIS gjennomførte i 1995 en omfattende undersøkelse som viser at valutahandelen er doblet på seks år. I gjennomsnitt handles det daglig for 1230 milliarder amerikanske dollar i valutamarkedene. En valutahandel består av to beløp, ett i hver valuta. Disse beløpene må gjøres opp hver for seg i to forskjellige lands oppgjørssystemer. Daglig flyt av betalinger knyttet til valutahandelen, og dermed oppgjørslrisikoen, er derfor minst dobbelt så stor som den totale handelen. I noen land utgjør oppgjør av valuta-transaksjoner nesten halvparten av den totale betalingstrafikk.

BIS tok på denne bakgrunn i 1995 initiativet til en undersøkelse blant 80 store internasjonale banker. Formålet med undersøkelsen var å kartlegge hvordan bankenes håndterer risikoen knyttet til i oppgjør av valutatransaksjoner. I mars 1996 ble rapporten om bankenes valutaoppgjørslrisiko offentliggjort⁵. Resultatene viser at bankenes risikoeksponering er større enn forventet, varer lenger enn forventet, og at banker har varierende, men generelt manglende rutiner for å måle og håndtere egen risiko. Rapporten peker på at bankene relativt enkelt kan redusere mye av denne risikoen gjennom interne tiltak. Bruk av avregningsavtaler for valutatransaksjoner ha en risikoreduserende effekt utover dette.

I tillegg til oppfølgingen av rapporten om valutaoppgjørslrisiko arbeider BIS i dag med aktuelle problemstillinger på en rekke felter. Av disse kan det nevnes:

- Sikkerhet ved opplåning i sentralbankene i et grensekryssende perspektiv.
- Politikkaspekter vedrørende brutto oppgjørssystemer.
- Oppgjørssystemer for derivathandel.
- Forhåndsbetalte kort.

Sistnevnte arbeid inneholder en vurdering av forhåndsbetalte kort i relasjon til pengepolitikk, tilsyn og struktur, juridiske sider og data/informasjontechniske sider.

⁵ "Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions". Mars 1996

6.4 Avregningssystemer for valutahandel

Etter en lengre planleggingsperiode med blant annet avklaringer av rettslige problemstillinger, startet den internasjonale oppgjørssentralen ECHO (Exchange Clearing House) den 18. august 1995 sin virksomhet i London med internasjonal avregning av valutakontrakter. ECHO er eid av 15 større internasjonale banker. Bank of England er systemets tilsynsorgan og skal påse at ECHO oppfyller de 6 anbefalingene fra BIS angående minimumskrav til nettingssystemer.

Bakgrunnen for å etablere et multilateralt system for avregning av valutatransaksjoner, er behovet for redusere risiko og transaksjonskostnader. Avregning av valutaposisjoner utligner betalingsforpliktelser mellom parter, slik at bare nettobeløpet innfris. Medlemsbankenes kreditt- og likviditetsrisiko vil dermed kunne reduseres fra brutto til netto beløp.

Så langt er det 11 større europeiske banker som deltar i oppgjøret av 11 valutaslag. Norges Bank har etter søknad fra ECHO gitt sin tilslutning til at ECHO også tar transaksjoner i norske kroner til oppgjør. Norske banker er foreløpig ikke deltakere i ECHO. Medlemskap i ECHO forutsetter at avtalene om å avregne kontrakter mellom parter kan gjøres gjeldende etter sitt innhold i en konkurs. For å oppnå dette må norsk lovgivning endres. Dette er imidlertid foreslått i en innstilling fra en arbeidsgruppe nedsatt av Kredittilsynet.

Amerikanske Multinet arbeider med å få etablert et system tilsvarende ECHO. Multinet har imidlertid ennå ikke kommet i gang med sine operasjoner.

Parallelt med arbeidet med BIS rapporten om valutaoppgjørssisiko, har en gruppe av 17 større internasjonale banker (G20-gruppen) undersøkt mulighetene for å få etablert enda et valutaoppgjørssystem. Gruppen, som har studert flere modeller, ønsker å utvikle en internasjonal oppgjørsbank. Etableringen av denne banken er planlagt å ta tre år.

Inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen

Pål Erik Robinson, konsulent, og Dag-Inge Flatraaker, kontorsjef, begge i Finansmarkedsavdelingen i Norges Bank¹⁾

Betalingsformidlingen medfører fortsatt underskudd for bankene. Bankenes priser er imidlertid fordoblet de senere år, og prissystemet reflekterer i større grad enn tidligere kostnadsforskjellene mellom de ulike tjenestene. Mens bankene i 1988 og 1989 dekket inn henholdsvis 19 og 37 prosent av sine variable kostnader til betalingsformidlingen gjennom direkte transaksjonspriser, dekker prisene i dag ca. 60 prosent av kostnadene. Floatinntekter²⁾ er i samme tidsrom redusert med over 700 millioner kroner, og dekker i dag under 25 prosent av de variable kostnadene. Ca. 48 prosent av bankenes totale kostnader ved betalingsformidlingen blir i dag dekket gjennom prisene, mot bare ca. 13 og 26 prosent i 1988 og 1989.

For å bidra til effektiv bruk av ressursene i betalingsformidlingen bør transaksjonsprisene som et minimum dekke variable kostnader, og float bør i utgangspunktet unngås. Bankenes prisomlegging de siste år er et stort skritt i riktig retning, men det gjenstår å dekke nesten 1,5 milliarder kroner ved direkte priser før dette prinsippet er oppfylt. Bankene har gjennomført betydelige kostnadsreduksjoner, men har fortsatt et stort potensiale for bedret lønnsomhet gjennom kostnadsreduserende tiltak. Dette vil også gjøre det enklere å prise tjenestene mer etter kostnadene.

Innledning

Norges Bank foretok i 1988/89 en gjennomgang av bankenes og postens inntekter, kostnader og prissetting i betalingsformidlingen. Bankene og posten hadde på den tiden beskjedne inntekter fra direkte priser på betalingsformidlingstjenestene. Inntektsstrukturen fra betalingsformidlingen har endret seg vesentlig de siste seks årene. Transaksjonspriser har blitt mer utbredt, mens bankenes floatinntekter har blitt redusert som følge av lavere rentenivå og noe kortere floattid. Samtidig med dette har det skjedd betydelige omlegginger av rammebetingelsene for Postverkets pengetransaksjoner og statlig betalingsformidling. Norges Bank har som følge av dette sett det som nødvendig å gjennomføre en ny undersøkelse av økonomien for ulike betalingstjenester.

Endringene i Postbankens rammebetingelser har medført at vi behandler bankene og Postbanken under ett i undersøkelsen. Postbanken har i dag omtrent de samme tjenestene som de andre bankene, og opererer tilnærmet under de samme forhold. Sammenslåingen av bankenes og postens tall vanskeliggjør imidlertid i noen grad en sammenlignbar analyse av den historiske utviklingen siden forrige undersøkelse. I likhet med artikkelen om kostnadene i betalingsformidlingen (Penger og Kreditt nr. 1/1995), benyttes gjennomgående forretnings- og sparebankenes betegnelser på tjenester og begreper. Når begrepet «bankene» brukes i denne artikkelen, inkluderer det Postbanken.

Brukerne av betalingstjenestene velger betalingsmåte basert på flere kriterier. Den direkte prisen vil i denne sammenheng være en viktig faktor. Det er derfor viktig at prisene reflekterer kostnadene ved tjenestene slik at brukerne motiveres til å benytte de mest kostnadseffektive tjenestene.

1) Forfatterne viser også til artikkelen i forrige nummer av Penger og Kreditt, nr. 1/1995, som gjennomgikk kostnadene i betalingsformidlingen.

2) Enkelte av begrepene som nyttes i artikkelen, er forklart nærmere i en egen ramme.

I denne undersøkelsen er det tatt utgangspunkt i de vanligste betalingsformidlingstjenestene for privatkunder. Bedriftstjenester og utenlandstjenester er ikke inkludert. Disse tjenestene vil også påføre bankene både inntekter og kostnader. Kontantbaserte tjenester er heller ikke inkludert i undersøkelsen. Dette er tjenester som påfører bankene til dels store kostnader, men i liten grad gir bankene inntekter. Videre er inntekter fra årsavgifter for betalingskort etc. heller ikke med i undersøkelsen.

Beregningene i undersøkelsen bygger på opplysninger fra forretnings- og sparebanker, Postbanken, Bankenes Betalingssentral (BBS) og vår egen statistikk.

Både kostnader og inntekter knyttet til betalingsformidlingen vil kunne variere mellom bankene. Beregningene i undersøkelsen er gjennomsnittsberegninger og vil således være beheftet med usikkerhet.

3) Inntekter fra årsavgifter m.m. og fra prising av utenlandstjenester og enkelte bedriftstjenester er ikke inkludert i denne undersøkelsen.

Inntekter i betalingsformidlingen

Bankenes inntekter til dekning av kostnader i betalingsformidlingen kan inndeles i tre typer: direkte priser, float og rentemargin. Direkte priser er igjen inndelt i direkte transaksjonspriser og priser i form av årsavgifter etc. Disse prisene utgjør de synlige priser brukerne stilles overfor.³⁾

Floatinntektene er de inntekter bankene får som følge av at de en viss tid disponerer de overførte midlene uten rentegodtgjørelse verken til betaler eller betalingsmottaker. Valuteringsreglene medfører at institusjonene disponerer midler som går gjennom betalings-systemet, «gratis» en viss tid. Dette gir gratis likviditet til bankene som de ellers måtte betale for.

Rentemarginen er den inntekt bankene har i kredittformidling som følge av at renten som betales for innskudd, er lavere enn renten som oppnås ved utlån. Det er en sterk sammenheng mellom betalingsformidling og kredittformidling, og overveltning av kostnader og inntekter vil derfor lett kunne oppstå.

Forklaring av noen begreper

Float:

Floatinntekter er de inntekter bankene får som følge av at de en viss tid disponerer overførte betalinger uten at de gir rentegodtgjørelse verken til betaler eller betalingsmottaker. Selv oppnår de en positiv avkastning (rente) på disse midler ved at de plasseres i rentebærende fordringer (utlån, osv.) eventuelt reduserer behovet for funding (innlån, innskudd osv.)

Rentemargin:

Rentemarginen er forskjellen mellom den renten som betales for innskudd og den renten som oppnås ved å låne ut midlene, dvs. et mål for den inntekt bankene har fra kredittformidlingen.

EFTPOS:

EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point of Sale) er kortbasert elektronisk betalingsformid-

ling i varehandelen, dvs. bruk av kort ved betaling i elektroniske betalingsterminaler utplassert i varehandelsbedrifter.

Dekningsbidrag:

Den delen av inntektene som er igjen til å dekke eventuelle faste kostnader etter at de variable kostnadene er inndekket. Et positivt dekningsbidrag brukes ofte som et kriterium for om det er lønnsomt å opprettholde produksjonen i et eksisterende produksjonsanlegg.

Variable kostnader:

Kostnader som antas å variere med produksjonskvantum innenfor en gitt periode.

Faste kostnader:

Kostnader som antas ikke å variere med produksjonskvantum innenfor en gitt periode.

Inntekter fra direkte priser

Siden 1989 har Norges Bank hvert halvår gjennomført en undersøkelse av bankenes transaksjonspriser for de viktigste betalings-tjenester. Undersøkelsen dekker ca. 70 prosent av sparebankene og 90 prosent av forretnings-bankene, målt etter forvaltningskapital, og dessuten Postbanken. Det må antas at under-søkelsen gir et tilnærmet dekkende bilde av bankenes gjennomsnittspriser i betalingsfor-midlingen. I tabell 1 og 2 er bankenes gjen-nomsnittspriser ved utgangen av 1994 gjen-gitt.

Fram til 1980-årene var det vanlig å tilby betalingstjenester som gratistjenester. Den første større omlegging til direkte priser skjedde midt i 1980-årene, da bankene begyn-te å ta transaksjonspriser for sjekktjenesten for å begrense veksten i denne tjenesten. Først mot slutten av 1980-årene begynte bankene og posten på bredere basis å prissette sine betalingstjenester. Prisene ble nærmere doblet fra 1988 til 1989. Fra 1988 og frem til i dag er prisinntektene nærmere firedoblet. Prisene økte spesielt mye i 1992 noe som blant annet hadde sammenheng med en strategiomlegging i flere større banker, der økte krav til kost-nadsdekning for betalingsformidlingsområdet ble klarere definert. Økningen har senere vært forholdsvis moderat. For noen blankettbaserte tjenester har imidlertid prisene økt betydelig også de senere år. Det er fortsatt relativt stor forskjell mellom hvordan ulike banker priser sine tjenester. Transaksjonsprisene har tradi-sjonelt vært lavere i mindre banker og i Postbanken enn i de større sparebankene og i forretningsbankene. Dette mønsteret gjelder også i dag, men forskjellene er noe mindre markerte.

Særtrekk ved prissettingen

Det eksisterer ulike særordninger for prisset-ting av betalingstjenester. Mange banker sær-behandler enkelte kundegrupper (f.eks. hon-nørkunder). For sjekktjenesten er det fortsatt slik at noen banker gir kundene et visst antall gratis-sjekker i måneden eller har en beløps-grense hvor pålydende over dette beløpet er gratis. Uttak av kontanter fra minibanker er ofte dyrere utenfor åpningstiden og i andre

Tabell 1. Gjennomsnittlige priser på beta-lingstjenester i forretnings- og sparebankene pr. 31.12.94

Priser for betaler:	
Blankettgiro	
-brevgiro ¹⁾	3,83
-girokasse	5,40
-giro skranke	9,73
-giro kontant	15,62
Sjekk	
-personsjekk	8,84
-næringsjekk	9,17
Elektroniske tjenester:	
Remittering	
-remittering w/melding	1,22
-remittering m/melding	2,92
-remittering m/anvisning	11,76
Minibank i åpningstid	
-andre bankers minibank ²⁾	1,64
Minibank utenom åpningstid	
-egen minibank	2,98
-andre bankers minibank	3,88
EFTPOS	2,16
Priser for betalingsmottaker:	
Autogiro (direkte debitering)	
-autogiro w/melding	0,91
-autogiro m/melding	2,95
OCR ³⁾	
-OCR-arkiv	0,50
-OCR-retur	2,50

1) Gjelder pr. innsendt blankett. I tillegg kommer porto pr. innsending, som i snitt pr. blankett utgjorde kr. 0,85.

2) Uttak i egen minibank i åpningstiden er stort sett gratis.

3) Enkelte OCR-giroer er gratis for betaler (OCR kreditorbe-talt). Mottaker betaler da en høyere pris. Volumet for OCR kreditorbetalt anslås å være svært beskjedent. Arkiv betyr at OCR-blanketten beholdes av BBS. Ved retur returneres blanketten til kunden.

Tabell 2. Priser på betalingstransaksjoner i Postbanken pr. 31.12.94

Priser for betaler:	
Blankettbaserte betalinger:	
-innbetalingskort ¹⁾	6,50
-gireringer ²⁾	2,00
-utbetalingskort	10,00
-sjekk	5,00
Elektroniske betalinger:	
Remittering (datagiro)	
-datagiro til postgirokonto	0,00
-datagiro m/utbetalingskort	8,00
-datagiro til bankgiro	2,00
Minibank	
-postbankkortet	0,00
-postgirokortet	1,00
EFTPOS	
-postbankkortet	2,00
-postgirokortet	2,00
Priser for betalingsmottaker:	
OCR (datagiro)	1,00
Direkte debitering (direkte trekk)	1,00

1) Kontant innbetalt bankgiro kr. 10.

2) Bankgiro belastet postgirokonto kr. 3.

bankers terminaler. Også for bedriftstjenester som OCR-giro eksisterer det ulike ordninger.

Ved bruk av betalingskort i butikk (EFT-POS-butikk) faktureres betaler en transaksjonspris, mens butikken betaler for leie av terminal og en kommunikasjonspris som kan variere med brukshyppigheten av terminalen. Bankenes inntekter fra butikken, som ikke er oppgitt i tabell 1, men som inkluderes i senere beregninger, antas gjennomsnittlig å utgjøre noe over 1 krone pr. transaksjon.

Sammenstilling av transaksjonspriser og enhetskostnader

I Penger og Kreditt nr. 1/1995 ble det gitt en redegjørelse for bankenes kostnader ved ulike betalingstjenester. I sammenstillingen i tabell 3 er det stilt opp gjennomsnittlige priser og kostnader for 1994 for forretningsbankene, sparebankene og Postbanken under ett.

Pristallene omfatter både priser for betaler og mottaker. Priser fra betalingsmottaker er i første rekke aktuelt for OCR-giro og EFT-POS. I beregningene av gjennomsnittsprisene inngår også de transaksjoner som tilbys gratis til kundene.

I tabell 3 viser kolonne (A–C) bankenes kostnadsdekning fra de direkte prisene som kundene faktureres. Ingen av tjenestene gir bankene positivt dekningsbidrag. For noen elektroniske tjenester dekker transaksjonsprisene nesten de variable kostnadene. For enkelte blankettbaserte tjenester og for direkte debitering er imidlertid bankenes variable enhetskostnader nesten det dobbelte av den gjennomsnittlige prisen. Mens kostnadene for bankene er forholdsvis like, varierer prisene betydelig. Dekningsbidrag og resultat varierer derfor betydelig mellom de ulike bankene.

Nærmere om floatinntekter

Bankenes floatinntekter knyttet til girotjenestene, sjekktjenesten og EFTPOS kan beregnes på grunnlag av tall for omsetningen gjennom systemene, gjennomsnittlig antall floatdager samt relevant avkastningsrate på disse midlene. Reduksjon av float-tiden vil dels komme betaler og dels betalingsmottaker til gode, avhengig av hvilken tjeneste det dreier seg om. Vi legger til grunn at bortfall av float medfører en tilsvarende økning i kundeinnskudd, og reduksjon i kassekredittgjeld når

Tabell 3. Gjennomsnittlige priser og kostnader for betalingsformidlingstjenester¹⁾

	Gjennomsnittspriser A	Enhetskostnader: Totale B	Variable C	Dekn.-bidrag A – C	Resultat A – B
<i>Blankettbaserte tjenester:</i>					
–brevgiro	3,50	7,50	5,25	–1,75	–3,75
–giro kasse	5,00	11,00	9,25	–4,25	–6,25
–giro skranke	8,50	16,00	13,50	–5,00	–7,50
–giro kontant	9,00	18,00	15,00	–6,00	–9,00
–utbetalingskort	7,50	23,00	20,00	–12,50	–15,50
–sjekk	6,50	15,25	13,25	–6,75	–8,75
<i>Elektroniske tjenester:</i>					
–direkte deb. u/melding	1,00	3,50	3,00	–2,00	–2,50
–direkte deb. m/melding	3,00	6,50	6,00	–3,00	–3,50
–direkte rem. u/melding	1,00	1,50	1,00	0	–0,50
–direkte rem. m/melding	2,50	4,00	3,50	–1,00	–1,50
–EFTPOS	3,25	4,50	4,00	–0,75	–1,25
–minibank	1,75	3,50	2,00	–0,25	–1,75

1) Tallene i tabellen er veide gjennomsnitt, der bankgruppens priser er vektet basert på antall transaksjoner, mens vi innenfor den enkelte bankgruppe (sparebankene, forretningsbankene) har benyttet innskudd på anfordring som vektgrunnlag. Gjennomsnittsprisene inkluderer både priser fra betaler og mottaker. Gjennomsnittsprisene er videre justert ned for tjenester der en del kunder av ulike grunner er fritatt fra å betale transaksjonspris. Dette gjelder i hovedsak honnørkonto-kunder, der samlet omfang av slike gratistjenester antas å være ca. 10 prosent av alle transaksjoner. I tillegg vil enkelte minibank- og sjekktransaksjoner være gratis.

dette benyttes. Relevante avkastningsrater på float kan da settes lik den rente bankene må betale på de økte innskudd, og den effektive rentesats kunden står overfor ved utestående kassekredittlån.

På bakgrunn av tall fra rentestatistikken for 1994, har vi benyttet 10 prosent som kassekredittrente og 3,5 prosent som innskuddsrente (innskudd på anfordring) for bankene. For privatpersoner forutsettes at innskuddsmidler benyttes ved betalingsformidling, mens bedrifter antas å benytte kassekreditt i nesten like stor utstrekning som innskudd. Det finnes få sikre opplysninger om fordelingen mellom privatpersoners og bedrifters bruk av ulike betalingstjenester. For forretningsbankenes og sparebankenes brevgirotjeneste vet en imidlertid, ifølge BBS, at ca. 80 prosent av omsetningen i 1994 stammer fra næringskonti.

Postbanken tilbyr i dag innskudds- og kassekredittordninger med om lag samme vilkår som bankene opererer med. Foliorenten på innskudd ligger imidlertid noe lavere, og bruk av kassekreditt er langt mindre utbredt blant Postbankens kunder. Gjennomsnittlig avkastningsrate blir derfor lavere for betalingstjenester hvor Postbanken står for en betydelig andel.

Basert på ovennevnte forutsetninger har vi beregnet en gjennomsnittlig floatavkastning på 5 prosent for disse tjenestene: giro kasse, giro skranke, sjekk, direkte debitering, direkte

remittering og EFTPOS. For brevgiro og giro kontant, hvor Postbanken har en høy markedsandel, legges 4 prosent avkastning til grunn, og 3 prosent avkastning brukes for den Postbank-dominerte tjenesten utbetalingskort.

Floattiden er definert som tiden mellom debitering av betaler og kreditering av mottaker. For konto til konto-overføringer vil denne perioden samsvare med den perioden hvor banken oppnår floatinntekter. Floattiden varierer både mellom de ulike tjenester og mellom kundegrupper. Staten og enkelte store bedrifter har forhandlet seg fram til redusert floattid. Staten, gjennom statens konsernkontoor-dning, oppnår i stor grad null float på sine betalingstransaksjoner. For bedrifter vil de største beløpene bli overført via tjenester som ikke er inkludert i denne undersøkelsen (elektroniske overføringer bl.a. via bedriftsterminalgiro og SWIFT). Det er derfor i første rekke de statlige betalingstransaksjonene som bidrar til reduksjon i gjennomsnittlig floattid. Floattiden for brevgiro og giro kontant, hvor statlige betalinger via postgiro står for en stor del av omsetningen, er derfor lavere enn for andre blankettbaserte girotjenester.

Det vil kunne være noe ulike valuteringsregler mellom de ulike bankene. For transaksjoner som utveksles mellom Postbanken og de øvrige bankene vil floattiden være lenger.

I tabell 4 er bankenes totale floatinntekter i 1994 beregnet for de angjeldende tjenester.

Tabell 4. Floatinntekter i betalingsformidlingen

	Årlig oms. Mrd. kr.	Gj.sn. antall float- dager	Float til forvaltning Mill.kr. ¹⁾	Avkast- nings- rate	Float- inntekt Mill. kr. ²⁾
Blankettbasert giro					
-brevgiro	2 000	1	5 560	4%	220
-giro kasse	160	3,5	1 560	5%	80
-giro skranke	210	3,5	2 040	5%	100
-giro kontant	600	1,5	2 500	4%	100
-utbetalingskort	90	4,5	1 120	3%	35
Sjekk	340	2	1 890	5%	95
Elektronisk giro					
-direkte debitering	80	1,4	310	5%	15
-direkte remittering	1 180	1	3 280	5%	170
EFTPOS (butikk)	30	1,4	120	5%	5
Sum	4 690		18 380		820

¹⁾ Float = (årsumsetning/360 dager) x (antall floatdager)

²⁾ Floatinntekter = (float) x (avkastningsrate)

Bankene har samlet ca. 18 milliarder kroner til forvaltning basert på float. Dette gav bankene (inkl. Postbanken) 820 millioner kroner i inntekter i 1994. Inntektene kommer først og fremst fra store betalinger og da i hovedsak fra de blankettbaserte girotjenestene (eksklusive utbetalingskort), sjekk og direkte remittering.

Økonomien i betalingsformidlingen

Tabell 5 gjengir beregningene av gjennomsnittlige enhetsinntekter fra transaksjonspriser og float, og variable og faste enhetskostnader. Beregningene er basert på gjennomsnittstall. Floatinntekten pr. transaksjon vil variere sterkt med beløpsstørrelsen. I et senere avsnitt om økonomien for typiske personkundetransaksjoner vises det at floatinntektene er betydelig lavere for slike transaksjoner enn for gjennomsnittlige transaksjoner.

Ifølge tabellene 5 og 6 har bankene positivt dekningsbidrag⁴⁾ for noen tjenester. De blankettbaserte girotjenestene, giro kontant og utbetalingskort, gir fortsatt betydelig under-

skudd. Direkte remittering gir bankene et overskudd også etter faste kostnader⁴⁾. For de elektroniske korttjenestene (minibank og EFTPOS)⁵⁾ har bankene fortsatt negativt dekningsbidrag. For noen av disse tjenestene har bankene også inntekter fra årsavgifter for betalingskort, OCR-avtale, direkte debiteringsavtale etc. som kan bidra til å redusere denne underdekningen noe.

Undersøkelsen inkluderer som nevnt foran, ikke alle bankenes betalingsformidlingstjenester. Bankene har både inntekter og kostnader fra blant annet utenlandstjenester og bedriftsterminalgiro. I tillegg kommer uttak og innskudd av kontanter utført i bankfilial eller på postkontor, dvs. tjenester som bankene har store kostnader med. Disse kontanttjenestene er pr. i dag i all hovedsak ikke prisbelagte og generer således ingen direkte inntekter for bankene.

⁴⁾ Dekningsbidraget forteller hvor mye en tjeneste eventuelt bidrar til å dekke bankens faste kostnader. Overskudd etter faste kostnader (resultatet) forteller hvor mye en tjeneste eventuelt bidrar til avkastning på bankens kapital (egenkapital).

⁵⁾ I denne undersøkelsen ser vi bare på EFTPOS-transaksjoner utført i varehandelen (EFTPOS-butikker).

Tabell 5. Økonomien for den enkelte betalingstjeneste. Kroner pr. transaksjon

	Gj. sn. pris- inntekt ¹⁾ A	Gj. sn. float- inntekt B	Variable enhets- kostnader C	Deknings- bidrag ²⁾ D=A+B-C	Faste kostnader E	Resultat ²⁾ D-E
Blankettbaserte tjenester:						
-brevgiro	3,50	2,75	5,25	1,00	2,00	-1,00
-giro kasse	5,00	3,75	9,25	-0,50	2,00	-2,50
-giro skranke	8,50	3,75	13,50	-1,25	2,50	-3,75
-giro kontant	9,00	1,50	15,00	-4,50	3,00	-7,50
-utbetalingskort	7,50	1,25	20,00	-11,25	3,00	-14,25
-sjekk	6,50	3,50	13,25	-3,25	2,00	-5,25
Elektroniske tjenester:						
-direkte deb. u/melding	1,00	1,00	3,00	-1,00	0,50	-1,50
-direkte deb. m/melding	3,00	1,00	6,00	-2,00	0,50	-2,50
-direkte rem. u/melding	1,00	2,50	1,00	2,50	0,50	2,00
-direkte rem. m/melding	2,50	2,50	3,50	1,50	0,50	1,00
-EFTPOS	3,25	0,00 ³⁾	4,00	-0,75	0,50	-1,25
-minibank	1,75	-	2,00	-0,25	1,50	-1,75

¹⁾ Gjennomsnittsprisene som både inkluderer betaler og mottaker, er justert ned for tjenester der en del kunder av ulike grunner er fritatt fra å betale transaksjonspris.

²⁾ Dekningsbidraget forteller hvor mye en tjeneste eventuelt bidrar til å dekke bankens faste kostnader. Overskudd etter faste kostnader (resultatet) forteller hvor mye en tjeneste eventuelt bidrar til avkastning på bankens kapital (egenkapital).

³⁾ Floatinntekten pr. transaksjon for EFTPOS er ca. kr. 0,10, men er i tabellen rundet av til nærmeste kr. 0,25, i likhet med det som er gjort for de andre tjenestene.

I tabell 6 er de totale inntektene og kostnadene som bankene (inkl. Postbanken) har ved de tjenestene som er inkludert i undersøkelsen, beregnet. Bankene hadde i 1994 over 2 milliarder kroner i inntekter fra direkte transaksjonspriser for disse tjenestene. Floatinntektene var 820 millioner kroner i 1994. Dette gav et negativt dekningsbidrag på over 650 millioner kroner og et samlet underskudd på mer enn 1,4 milliarder kroner. Dersom en også inkluderer kostnadene ved innskudd og uttak av kontanter, kommer det negative dekningsbidraget opp i over 2 milliarder kroner og underdekningen opp i mer enn 3 milliarder kroner. Dette underskuddet er bankene nødt til å dekke inn gjennom andre tjenester – blant annet gjennom rentemarginen.

Giro betalt kontant og utbetalingskort har størst underdekning. Det er imidlertid også underdekning for andre blankettbaserte girotjenester, sjekk, EFTPOS og minibank.

Økonomien for personkundetransaksjoner

Personkundetransaksjoner vil som regel være på betydelig lavere beløp enn transaksjoner utført av bedrifter. Dette medfører at floatinntektene fra slike transaksjoner vil være markert lavere enn for en gjennomsnittlig transaksjon. Personkundetransaksjoner skjer i all hovedsak basert på trekk på innskuddskonti. Bankenes avkastning basert på float blir såle-

des lavere enn gjennomsnittsbetraktningene – hvor en stor del av transaksjonene blir trukket på en kassekreditt. Floattiden for typiske personkundetransaksjoner vil imidlertid være noe lengre enn hva som fremkommer i tabell 5. Privatpersoner vil vanligvis ikke kunne forhandle seg fram til kompensert valuteringsregler i den enkelte bank. Bankenes floatinntekter ved en personkundetransaksjon på f.eks. 1000 kroner, vil for de ulike tjenestene variere mellom ca. 0,10 og 0,50 kroner, og således ikke utgjøre mer enn noen få prosent av bankenes kostnader ved tjenestene. Tabell 7 viser bankenes inndekning for utvalgte personkundetransaksjoner. Vi ser at underdekningen for disse transaksjonene er enda større enn for de gjennomsnittlige betraktningene.

Historisk sammenligning

Norges Bank foretok en lignende undersøkelse av økonomien for betalingstjenestene i 1988/89. Bankenes kostnader og priser for tjenestene har endret seg betydelig siden den gang. Også bruken av de ulike betalingstjenester har i perioden blitt vesentlig endret. Totalt antall transaksjoner har økt med ca. 25 prosent, samtidig som det har skjedd en overgang til bruk av elektroniske tjenester.

Kostnadsberegningene er utført på grunnlag av interne kostnadsundersøkelser i de enkelte bankene. Metodene som ble benyttet i

Tabell 6. Totaløkonomien for de enkelte betalingstjenestene. Millioner kroner

	Pris- inntekt	Float- inntekt	Variable enhetskostn.	Deknings- bidrag	Faste kostnader	Resultat
	A	B	C	D=A+B-C	E	D-E
Blankettbaserte tjenester:						
-brevgiro	280	220	420	80	160	-80
-giro kasse	105	80	200	-15	30	-45
-giro skranke	230	100	370	-40	70	-110
-giro kontant	600	100	990	-290	200	-490
-utbetalingskort	200	35	540	-305	90	-395
-sjekk	170	95	350	-85	50	-135
Elektroniske tjenester:						
-direkte debitering	15	15	40	-10	10	-20
-direkte remittering	100	170	170	100	30	70
-EFTPOS	230	5	300	-65	30	-95
-minibank	140	-	160	-20	120	-140
Sum	2 070	820	3 540	-650	790	-1 440

Tabell 7. Økonomien for enkelte utvalgte personkundetransaksjoner. Kroner pr. transaksjon.

	Gj. sn. pris- inntekt ¹⁾ A	Gj. sn. float- inntekt B	Variable enhets- kostnader C	Deknings- bidrag D=A+B-C	Faste kostnader E	Resultat D-E
Blankettbaserte tjenester:						
-brevgiro (kr. 1 000)	3,50	0,10	5,25	-1,65	2,00	-3,65
-giro kasse (kr. 1 000)	5,00	0,50	9,25	-3,75	2,00	-5,75
-giro skranke (kr. 1 000)	8,50	0,50	3,50	-4,50	2,50	-7,00
-giro kontant (kr. 1 000)	9,00	0,15	15,00	-5,85	3,00	-8,85
-utbetalingskort (kr. 1 000)	7,50	0,40	20,00	-12,10	3,00	-15,10
-sjekk (kr. 1 000) ²⁾	6,50	0,30	12,00	-5,20	2,00	-7,20
Elektroniske tjenester:						
-direkte deb. u/melding (kr. 1 000)	1,00	0,20	3,00	-1,80	0,50	-2,30
-direkte deb. m/melding (kr. 1 000)	3,00	0,20	6,00	-2,80	0,50	-3,30
-direkte rem. u/melding (kr. 1 000)	1,00	0,15	1,00	0,15	0,50	-0,35
-direkte rem. m/melding (kr. 1 000)	2,50	0,15	3,50	-0,85	0,50	-1,35
-EFTPOS (kr. 400)	3,25	0,10	4,00	-0,65	0,50	-1,15
-minibank	1,75	-	2,00	-0,25	1,50	-1,75

¹⁾ Gjennomsnittsprisene er justert ned for tjenester der en del kunder av ulike grunner er fritatt fra å betale transaksjonspris.

²⁾ Kostnadstallene her er noe lavere enn i andre tabeller, fordi vi her utelukkende ser på bruk av sjekk i butikk.

Tabell 8. Inntekter og kostnader i 1989¹⁾ og i 1994. Kroner pr. transaksjon. (Både bedrifts- og personkunder).

	Prisinntekt		Floatinntekt		Dekningsbidrag		Resultat	
	1989	1994	1989	1994	1989	1994	1989	1994
Brevgiro ²⁾	0	3,50	2,50	2,75	-2,00	1,00	-3,50	-1,00
Annen giro	4,00	8,00	6,00	2,50	1,25	-3,00	-2,25	-5,50
Utbetalingskort	4,00	7,50	5,00	1,25	-3,00	-11,25	-9,00	-14,25
Dir. debitering	1,00	1,25	2,50	1,00	0	-1,25	-0,50	-1,75
Dir. remittering	1,50	1,50	2,50	2,50	-0,50	2,00	0	1,50
Sjekk	3,00	6,50	4,00	3,50	-0,25	-3,25	-2,25	-5,25
EFTPOS	2,00	3,25	0,00 ³⁾	0,00 ³⁾	-4,50	-0,75	-6,50	-1,25
Minibank	0,50	1,75	-	-	-3,50	-0,25	-5,50	-1,75

¹⁾ Floatinntektene for 1989 er beregnet på bakgrunn av floatpraksis fra 1988.

²⁾ Postgiro hadde brevgiro-tjeneste i 1989, men denne var ikke priset.

³⁾ Floatinntekten pr. transaksjon for EFTPOS var ca. kr. 0,10 både i 1989 og 1994, men er i tabellen rundet av til nærmeste kr. 0,25, i likhet med det som er gjort for de andre tjenestene.

1988/89 er noe forskjellige fra hva som ligger til grunn for dagens beregninger. Blant annet har vi grunn til å anta at kostnadstallene fra 1988/89 kan være noe undervurdert for enkelte tjenester. I tillegg er Postbankens situasjon, spesielt når det gjelder inntekter, vesentlig endret siden forrige undersøkelse.

Tabell 8 og 9 indikerer at økonomien har bedret seg for noen av betalingstjenestene.

Dette gjelder først og fremst de kostnads-effektive betalingstjenestene brevgiro, direkte remittering, EFTPOS og minibank. For andre tjenester har underdekningen blitt større. Dette kan blant annet skyldes at enhetskostnadene har økt som følge av redusert volum, og at floatinntektene har blitt redusert. For alle tjenestene har det imidlertid vært en klar økning i inntektene fra direkte priser.

Tabell 9. Totale inntekter og kostnader i 1989¹⁾ og i 1994, i mill. kr.

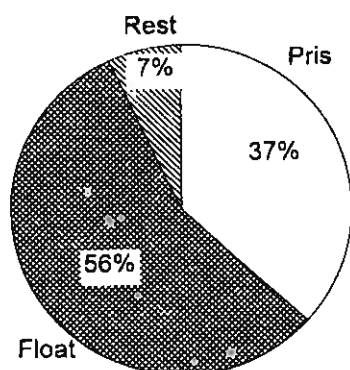
	Prisinntekt		Floatinntekt		Dekningsbidrag		Resultat	
	1989	1994	1989	1994	1989	1994	1989	1994
Brevgiro ²⁾	0	280	115	220	-100	80	-170	-80
Annen giro	600	935	940	280	190	-345	-335	-655
Utbetalingskort	110	200	135	35	-90	-305	-260	-395
Dir. debitering	5	15	10	15	0	-10	-5	-20
Dir. remittering	65	100	105	170	20	100	0	70
Sjekk	180	170	230	95	-10	-85	-130	-135
EFTPOS	10	230	5	5	-25	-65	-35	-95
Minibank	30	140	-	-	-190	-20	-300	-140
Totalt	1 000	2 070	1 535	820	-205	-650	-1 235	-1 440

¹⁾ Floatinntektene for 1989 er beregnet på bakgrunn av floatpraksis fra 1988.

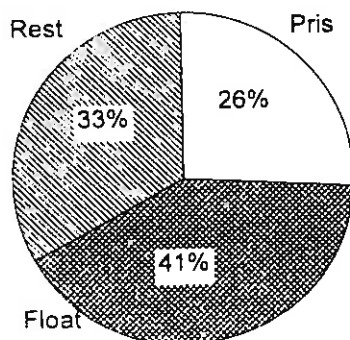
²⁾ Postgiro hadde brevgiro-tjeneste i 1989, men denne var ikke priset.

Figur 1. Bankenes inndekning av variable og totale kostnader i 1989.

a. Variable kostnader (2 740 millioner kroner)

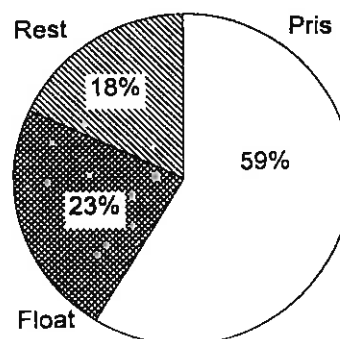

b. Totale kostnader (3 770 millioner kroner)

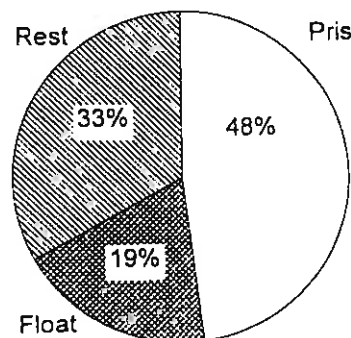

Figur 2. Bankenes inndekning av variable og totale kostnader i 1994.

a. Variable kostnader (3 540 millioner kroner)

b. Totale kostnader (4 330 millioner kroner)

Det samlede dekningsbidraget for disse tjenestene har blitt redusert fra -205 millioner kroner i 1989 til -650 millioner kroner i 1994. Dette har skjedd på tross av at inntektene fra direkte priser har økt fra ca. 1 milliard kroner i 1989 til over 2 milliarder kroner i dag. Inntektene fra float har blitt halvert på tross av en klar økning i omsetning. Dersom floattid og rentenivå hadde vært uforandret fra 1988/89, ville bankenes inntekter fra float vært over 1 milliard kroner høyere enn de er i dag. Figurene 1 og 2 viser hvordan de variable og de totale kostnadene for betalingsformidlingstjenestene ble dekket inn i 1989 og 1994. Figurene viser en klar tendens til økt inndekning via direkte priser på bekostning av float-inntekter. Før 1989 var inndekningen gjennom direkte priser betydelig lavere. Bankenes prisinntekter økte betydelig fra 1988 til 1989. I 1988 ble bare 19 prosent av de variable og 13 prosent av de totale kostnadene dekket inn gjennom direkte priser.

Hva bør betalingsformidlingen koste?

Betalingsformidlingen er fortsatt et kostnads-krevende område for bankene, selv om kostnadene er redusert de senere år. Kostnads-inndekningen gjennom synliggjorte priser har imidlertid i betydelig grad bedret seg. De ressursøkonomiske og fordelingsmessig uheldige virkninger av for lave priser er derfor i ferd med å rettes opp.

Transaksjonsprisene bør være høyere enn variable enhetskostnader. En av prisenes viktigste oppgaver i et effektivt marked er å gi brukerne signaler om hvor mye ressurser som medgår for å produsere en vare eller tjeneste. Priser på betalingstjenester kan derfor bidra til raskere overgang til bruk av automatiske betalingstjenester med lavere kostnader og betydelige stordriftsfordeler. Ved at en tjeneste prises fullt ut, unngår man også at kostnader veltes over på andre kunder enn dem som bruker tjenesten. Prisene bør motivere kundene til å velge de tjenester som har lavest kostnader, slik at ressursbruken i betalingsformidlingen blir effektiv.

Det er ikke uten videre klart hvilket kostnads-mål som bør brukes som grunnlag for prissetting for å oppnå effektiv ressursbruk. I

utgangspunktet vil man oppnå en optimal ressurstilpasning når prisene for en gitt kapasitet settes lik de marginale kostnader for en tjeneste. Bankenes marginalkostnader lar seg imidlertid vanskelig beregne. Av de tilgjengelige kostnads-mål antar vi at bankenes variable kostnader best kan sammenlignes med marginalkostnadene.

Stordriftsfordeler i deler av betalingsformidlingen kan tilsi at en del av bankenes totale kostnader til denne tjenesten bør dekkes av andre inntekter enn direkte priser. En tilpasning der prisene settes lik marginalkostnaden, vil i tilfeller med stordriftsfordeler medføre et finansielt underskudd på grunn av fallende gjennomsnittskostnader. Spørsmålet som da reiser seg, er hvordan de øvrige kostnadene bør dekkes inn: via float, rentemargin, direkte priser, eller som en kombinasjon av disse.

Ideelt sett bør de faste kostnadene dekkes via overføringsordninger som er helt nøytrale hva angår prisvridningseffekter mellom tjenester. Dersom slike overføringsmuligheter mangler, finnes det kriterier for hvordan kostnadene bør dekkes inn.⁶⁾ Anvendt på betalingsformidling i bank skulle disse tilsi at bankene bør dekke noen av de faste kostnadene i betalingsformidlingen via for eksempel rentemarginen, priser på andre banktjenester og i noen grad via priser på betalingstjenester. Siden vi ikke har kjennskap til disse tjenestenes priselastisitet, kan vi ikke eksakt måle hvor stor del av de faste kostnadene i betalingsformidlingen de ulike tjenestene bør dekke.

Prisene i betalingsformidlingen bør imidlertid minst dekke de variable kostnadene, og deler av de faste kostnadene bør dekkes inn via rentemarginen.

Prisene i betalingsformidlingen bør bestemmes av bankenes effektivitet og variere med deres kostnader. Bankene bør konkurrere ved å være kostnadseffektive og ikke ved å subsidiere betalingstjenester. Historisk har imidler-

⁶⁾ I denne sammenheng viser man ofte til en såkalt Ramseylosning, som grovt sier at det samfunnsøkonomiske tapet ved avvik fra prinsippet om pris = marginalkostnad blir minst når det prosentvise pristillegget på en tjeneste settes omvendt proporsjonalt med tjenestens rene priselastisitet (Slutsky-elastisitet). Er priselastisiteten høy, bør prisen kun dekke en liten del av de faste kostnadene, og omvendt dersom priselastisiteten er lav.

tid betalingsformidlingen vært kjennetegnet av subsidiering. Videre har rammebetingelsene for bankene og Postverkets pengetjenester vært forskjellige og skapt ulike konkurransebetingelser. Disse forhold samt den nære kobling som eksisterer mellom betalingsformidling og kapitalformidling medførte bl.a.

- at kostnader ble veltet over på andre kunder enn de som var opphav til kostnadene
- overforbruk av kostnadskrevende betalingstjenester som følge av for lave synlige priser
- at bankenes rentemargin historisk sett har vært høyere enn den ellers kunne ha vært

Disse forhold er nå i ferd med å rette seg som følge av senere års omlegging i bankenes prissystem og endringene i rammebetingelsene for Postverkets pengetjenester.

At prisene for de ulike betalingstjenester i større grad bør settes på grunnlag av kostnadene innebærer ikke at bankene ikke skal konkurrere gjennom å sette ulike priser for sine tjenester. Dersom en institusjon kan tilby en betalingstjeneste til lavere kostnader enn en annen institusjon, bør den også kunne ta lavere priser. Transaksjonsprisene bør derfor gjenspeile den enkelte banks effektivitet. De senere år har det imidlertid vært en utvikling mot at bankenes betalingsformidling i økende grad utføres av fellesinstitusjoner og underleverandører som BBS og bankdatasentraler. Dette har medført at bankenes kostnader blir mer likeartet.

Kostnadsbaserte priser kan gi grunnlag for billigere banktjenester. Vi har knapt noen annen fordel av å subsidiere kostnadene i betalingsformidlingen enn at vi slipper å tenke på hvordan kostnadene skal betales. Ulempene er imidlertid nokså klare, som påpekt foran. Betalingstjenestene tilbys av institusjoner som til syvende og sist må dekke sine kostnader og samtidig tjene penger for å forrente sin kapital. De må dessuten være tilstrekkelig solide til at deres kunder kan feste tillit til dem. Manglende kostnadsinndekning i betalingsformidlingen må da dekkes inn på andre måter – i hovedsak ved større forskjell mellom innskudds- og utlånsrenter.

Et slikt system vil gi en merkostnad for lånekunder og innskytere. Derfor vil bankkundene faktisk kunne tjene på den dreining av bankenes prissetting i betalingsformidlingen som har funnet sted de siste år, fordi ressursbruken i betalingsformidlingen er brakt ned og kostnadsinndekningen i mindre grad veltes over på høyere utlånsrenter og/eller lavere innskuddsrenter, eller over på prisene på andre banktjenester. Den kraftige veksten i bruken av de kostnadseffektive elektroniske betalingstjenestene viser dette.

Float er lite egnet til å dekke inn kostnader i betalingsformidlingen. Float bør i utgangspunktet unngås, siden det gir gale prissignaler med hensyn til å bidra til en mer effektiv utnyttelse av betalingssystemene. Mens transaksjonsprisene er knyttet til antall transaksjoner og dermed kostnader ved bruk av betalingssystemene, er float knyttet til størrelsen på de beløp som omsettes gjennom systemene, og varierer derfor i liten grad med kostnadene. Float er dessuten kun en etterlevning fra tidligere tiders manuelle avregnings- og oppgjør rutiner, der det tok tid å formidle og ferdigbehandle betalingsoppdrag. I dag er behandlingstiden redusert til et minimum, og float kan derfor ikke lenger begrunnes med tidkrevende transport- og behandlingstid.

Det er viktig at prisforskjeller mellom tjenester svarer til kostnadsforskjeller. Selv om ovennevnte priskriterier ikke følges fullt ut, er det viktig at forskjellene i prisene på de ulike betalingstjenester i hovedsak tilsvarer kostnadsforskjellene, slik at brukerne får de riktige incentiver. Statistikken viser at bankenes prissetting har vridd etterspørselen i ønsket retning.

Innslaget av kontanbaserte gratistjenester vanskeliggjør overgang til kostnadsriktige priser i betalingsformidlingen. Dette kan blant annet lede til et overforbruk av sedler og mynt sammenlignet med de kontobaserte betalingstjenester. Isolert sett bør det vurderes om alternative tjenester som f.eks EFTPOS kan prises noe lavere enn prinsippet foran antyder.

Det er nær sammenheng mellom personkunders innskuddsrente på brukskonti og bankenes kostnader ved kontoadministrasjon. Personkunder tilbys i dag lavere rente på sine innskudd på lønns- og brukskonti enn næringslivskunder. Det kan derfor hevdes at vanlige forbrukere allerede betaler en pris på betalingsformidlingen ved at bankene yter for lav rente på deres innskudd. Omfanget av dette begrenses imidlertid av at de fleste lønns- og brukskonti gir trinnvis høyere rente, voksende med størrelsen på innskuddet, slik at sparedelen av innskuddene gis en rimelig avkastning. Alternativt har vanlige personkunder muligheten til å oppnå gode rentevilkår på spesielle sparekonti. Det er sterk konkurranse mellom bankene på dette innskuddsmarkedet, og publikums valgmuligheter er derfor gode. I tilknytning til personkontomarkedet påløper det dessuten kostnader som bankene vanligvis ikke prislegger, herunder kontoadministrasjon, kontoutskrifter, uttak og innskudd over skranke i egen bank, overføringer mellom egne konti, kontoinformasjon via telefon eller over skranke osv. Disse kostnadene, som ikke er ubetydelige, må også tas i betraktning når innskuddsrenten på personkunders lønns- og brukskonti skal vurderes.

At deler av de faste kostnadene i betalingsformidlingen dekkes via rentemarginen er forøvrig i overensstemmelse med de kostnadsinndekningskriteriene vi skisserte tidligere. Alternativt kan disse kostnadene dekkes inn gjennom en kontoholdsavgift (f.eks en årsavgift). En slik kontoholdsavgift kan i prinsippet enten ilegges alle konti eller bare konti som kan brukes til betalingsformidling. Kunder som ikke betaler avgift vil i så fall ikke ha adgang til betalingstjenester. Fordelene ved en slik ordning vil være at kostnadene i betalingsformidlingen fullt ut vil kunne dekkes inn direkte fra brukerne av betalingstjenestene, slik at krysssubsidiering mellom tjeneste- og kundegrupper reduseres.

På rett veg.

Bankenes prisomlegging innen betalingsformidlingen og gjennomførte kostnadsreduksjoner de siste år har i stor grad lagt forholdene til rette for å gjøre betalingsformidlingen mer lønnsom for bankene. Bankenes inntekter fra direkte transaksjonspriser på betalingstjenestene har økt betydelig de senere år, men dekker fortsatt under to tredeler av de variable kostnadene. I utgangspunktet burde derfor prisene økes ytterligere, slik at de minst dekker inn de variable kostnadene. Bankenes floatinntekter har samtidig blitt vesentlig redusert på grunn av lavere rentenivå og kortere floattid. Flertallet i Banklovkommisjonens delinnstilling nr. 1 (NOU 1994:19) går inn for å avvikle bankenes floatinntekter. Dette kan isolert sett bety at bankenes underdekning ved betalingstjenestene øker med ytterligere 700–800 millioner kroner. Bortfall av floatinntekter vil forsterke argumentet om økte direkte priser for å redusere underdekningen ved betalingstjenestene. En bør imidlertid først og fremst fokusere på en vridning av transaksjonsvolumet i retning av kostnadseffektive elektroniske betalingstjenester. De elektroniske betalingstjenestene har i stor grad synkende gjennomsnittskostnad. Økt volum for disse tjenestene vil derfor føre til lavere enhetskostnader og ytterligere kostnadseffektivisering.

Det har vært viktig for utviklingen at prisforskjellene i større grad reflekterer kostnadsforskjellene mellom ulike alternative tjenester. Dersom bankene videreutvikler og priser sine elektroniske tjenester slik at kundene tar disse i bruk i økt omfang, er det potensiale for ytterligere kostnadsreduksjoner. Slike kostnadsreduksjoner vil også gjøre det enklere å prise tjenestene mer etter kostnadene og legge til rette for bedre innskudds- og lånebetingelser for kundene.

Ny 10-kronemynt

I 1992 vedtok Norges Bank å introdusere en 20-kronemynt i den norske myntrekken og å forandre størrelse og preg på alle de gjenværende myntene. Bakgrunnen for vedtaket og forløpet av den påfølgende kunstnerkonkurransen er redegjort for i Penger og Kreditt nr. 4/93, og 20-kronemynten som kom ut i 1994, er beskrevet i nr. 4/94.

Den 15. september 1995 ble utskiftingen av den gamle 10-kronemynten, preget første gang i 1983, påbegynt ved introduksjon av en ny utgave.

Den nye 10-kronen, som i likhet med 20-kronen er formgitt av billedhugger Nils Aas, har samme diameter som 1983-utgaven på 24 mm. Advers (forsiden) bærer H.M. Kong Harald Vs portrett sammen med kongens valgspåk ALT FOR NORGE, og revers har utsnitt av et stavkirketak som hovedmotiv. For lettere å kunne skille mynten fra den eksisterende 1-kronen inntil denne blir erstattet av en vesentlig mindre utgave, er 10-kronen utstyrt med avbrutt rifling rundt randen. Blant annet har Blindedeforbundet vært konsultert, og har akseptert dette i overgangsperioden. Pregutformingen bidrar også til å skille mynten fra 1-kronen. Materialet i mynten er den samme gylne legeringen som i den gamle 10-kronen og den nye 20-kronen.

En mynt bør ikke være større enn 30 mm og ikke mindre enn 17–18 mm i diameter. Med bare ca. 12 mm mellom den største og en minste mynten i rekken er det dermed ikke til å unngå at enkelte mynter i den nye rekken vil bli svært like enkelte av de eksisterende i stør-

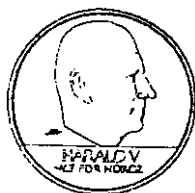
relse. For best mulig å unngå forvekslinger, er det derfor ønskelig at utskiftingene skjer på en slik måte og i en slik rekkefølge at flest mulig mynter av en valør er ute av sirkulasjon før en ny med sammenlignbar størrelse og med en annen valør blir introdusert.

Dette hensynet var det i og for seg ikke nødvendig å ta for 10-kronens vedkommende, idet den beholder sin diameter. På grunn av det dype relieffet i 1983-utgaven var det imidlertid ikke mulig å skifte kongeportrett uten å konstruere om hele mynten. For å unngå å vente i opp mot 10 år med å markere kongeskiftet på valøren, er det derfor funnet hensiktsmessig å introdusere den nye utgaven nå, selv om forskjellen til 1-kronen vil være i minste laget i en overgangsperiode. Ny 1-krone med diameter 21 mm planlegges innført i 1999, etter at 50-øren er «krympet» til 18,5 mm i 1997 og eksisterende utgave er ute av sirkulasjon.

For å påskynde utskiftingen av myntene vil gammel utgave av de enkelte myntene opphøre å være tvungne betalingsmidler ett år etter at ny utgave settes i sirkulasjon. Når reformen er gjennomført rundt årtusenskiftet, vil vi ha en myntrekke med lavere vekt og betydelig større forskjeller i størrelse enn hva vi har idag.

Myntens data:

Diameter:	24,0 mm
Tykkelse:	2,0 mm
Vekt:	6,8 g
Legering:	81% Cu, 10% Zn, 9% Ni

Advers

Revers

Finansdepartementet
Postboks 8008 Dep.
0030 Oslo

Deres ref. 95/570 Ø PøE

Vår ref. Sak nr.9600035

Oslo, 28. februar 1996

**UTTALELSE OM RAMMEAVTALE MELLOM BANKFORENINGEN,
SPAREBANKFORENINGEN OG POSTBANKEN OM INTEGRERING AV
POSTBANKEN I DE ØVRIGE BANKENES SAMARBEID OG FELLES
INFRASTRUKTUR FOR BETALINGSFORMIDLING - LOV OM
FINANSIERINGSVIRKSOMHET § 2-7.**

Vi viser til brev av 4. januar 1996 der Finansdepartementet ber om Norges Banks vurdering av rammeavtale mellom Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postbanken om integrering av Postbanken i de øvrige bankers samarbeid og felles infrastruktur for betalingsformidling (heretter kalt rammeavtalen) etter finansieringsvirksomhetslovens (FIL) § 2-7.

Norges Bank har vurdert rammeavtalen i forhold til ovennevnte lov, og i forhold til vårt ansvar i sentralbanklovens § 1 om å bidra til å fremme et effektivt betalingssystem. Det er ikke foretatt en kvalitativ gjennomgang av avtalen sett i forhold til annen relevant lovgivning eller avtalerettslige spørsmål.

Samordning av bankenes og postens systemer for betalingsformidling har vært diskusjonstema i en årrekke. Det har vært en viss samordning av enkelte av disse systemene over tid. Samordningen har vært basert på særskilte avtaler mellom partene, der posten har blitt stilt overfor andre betingelser enn forretnings- og sparebankene.

I rammeavtalen er partene kommet til enighet om en nær sagt full integrering av Postbanken i de øvrige bankers systemer og vice versa. Postbanken vil ihht. rammeavtalen tiltre bankenes avtaleverk og delta i alle fellessystemene for betalingstjenester på tilsvarende måte som en annen bank.

Den prisen Postbanken i hht. rammeavtalen har betalt for å få tilgang til bankenes fellessystemer, er betydelig høyere enn det en bank av tilsvarende størrelse må betale i hht. den prisavtalen som for tiden er under konsesjonsvurdering. Det vises til at tilknytningsprisen er fremkommet gjennom forhandlinger mellom partene. I Revidert nasjonalbudsjett for 1992, der samordningen var spesielt omtalt, ble det lagt til grunn at den konkrete utforming av samordningen måtte foretas ved slike forhandlinger. På denne bakgrunn har Norges Bank ikke foretatt noen konkret vurdering av størrelsen på tilknytningsprisen.

Finansdepartementet
Postboks 8008, dep
0030 Oslo

Deres ref.: 92/8960 Ø PøE

Vår ref.: saknr. 9600036

Oslo, 28. februar 1996

UTTALELSE OM GODKJENNING AV FELLES OPERASJONELT EFTPOS-SELSKAP (BANK-AXEPT)

Vi viser til brev av 5. januar 1996 der Finansdepartementet ber om Norges Banks vurdering av avtale som ble inngått 23. oktober 1991 mellom medlemsbanker i Den norske Bankforening og Sparebankforeningen i Norge om etablering av et felles EFTPOS-selskap (heretter kalt BankAxept-avtalen) etter finansieringsvirksomhetslovens (FIL) § 2-7.

Norges Bank har vurdert rammeavtalen i forhold til ovennevnte lov, og i forhold til vårt ansvar i sentralbanklovens § 1 om å bidra til å fremme et effektivt betalingssystem. Avtaler om samarbeid mellom tilbydere av betalingstjenester vil kunne ha vesentlig betydning for konkurranseforholdene på dette området. Norges Bank anser derfor BankAxept-avtalen å være konsesjonspliktig i hht. FIL § 2-7. Det er ikke foretatt en kvalitativ gjennomgang av avtalen sett i forhold til annen relevant lovgivning eller avtalerettslige spørsmål.

Samordning av systemene for kortbaserte betalingstjenester har vært en sentral problemstilling helt siden man startet å utvikle slike systemer. I lang tid var integrering av systemene på sparebanksiden med systemene på forretningsbanksiden det viktigste temaet i samordnings-diskusjonen. Løsningen på dette ble etableringen av det felles operasjonelle selskapet BankAxept A/S. Bankene har i økende grad akseptert bruk av betalingskort utstedt av Postbanken i sine terminaler. Samordningen av Postbankens og BankAxepts systemer er videre et element i den rammeavtalen Bankforeningen, Sparebankforeningen og Postbanken har inngått om integrering av Postbanken i øvrige bankers fellessystemer for betalingstjenester.

Samlingen av spare- og forretningsbankenes systemer for kortbaserte betalingstjenester, samt samordningen med tilsvarende systemer hos Postbanken, legger forholdene til rette for en mer effektiv utnyttelse av disse systemene. I hht. avtalen skal bankkort behandles likt, uavhengig av hvilken bank som er kortutsteder og hvilken bank som har utplassert betalingsterminalene. Dette vil legge grunnlaget for åpen konkurranse mellom banker om å utstede bankkort, til fordel for publikum.

Når funksjoner som har karakter av infrastruktur, utføres av få aktører, vil det være en fare for at det oppstår monopolliknende situasjoner med redusert fokus på kostnadseffektivitet og høyere priser for sluttbrukere som resultat. BankAxepts konsept er imidlertid basert på kjøp av tjenester fra underleverandører. Dette gjelder både for nettverket for innsamling av transaksjoner og for driften av mottakssystemet for transaksjonene. Ved en reell konkurranse blant underleverandører vil motivasjonen til kostnadseffektivitet på disse områdene styrkes.

I BankAxept-avtalen er det lagt opp til at det er den enkelte bank som ivaretar de markedsmessige forhold til brukersteder som er bankens kunder. Videre har Postbanken valgt å opprettholde sin innsamlingsentral for elektroniske kortbetalinger. Det vil derfor være konkurranse både mellom bankene om utplassering av terminaler, og mellom BankAxept og Postbanken om innsamlingsfunksjonen. BankAxept har imidlertid en dominerende stilling i dette markedet med over 90 % av terminalene i 1994.

Det har etterhvert blitt en økende erkjennelse av at den sentrale infrastrukturen i betalingsformidlingen er avregningen og oppgjøret av betalingstransaksjoner, med tilhørende standarder og avtaleverk. Driften av de enkelte systemer for betalingstjenester, herunder elektroniske kortbetalinger, kan gjøres til gjenstand for konkurranse. Dette er forhold som bankene selv har påpekt, og som har ligget til grunn for den reorganiseringen av bankenes fellesselskaper innen betalingsformidlingen som har funnet sted i løpet av siste halvår. Norges Bank antar at denne reorganiseringen, etter en overgangsfase, vil føre til større konkurranse om innsamling av korttransaksjoner innenfor rammen av et samordnet system.

På det tidspunktet BankAxept-avtalen ble inngått var det fire adskilte innsamlingssystemer med ulike konsepter for innsamling, kontering, avregning og oppgjør. Etableringen av BankAxept ble således sett på som et viktig skritt i retning av en mer effektiv kortbasert betalingsformidling. I den forbindelse vises det til at Norges Bank i brev av 5. februar 1992 til Finansdepartementet om godkjenning av BankAxept-avtalen uttalte følgende: *"Samarbeidet vil imidlertid etter Norges Banks oppfatning gi samfunnsmessige fordeler. Vi vil derfor tilrå at avtalen godkjennes. Konsesjonen gjøres betinget av at avgjørelser som tas i forbindelse med virksomheten i Bank-Axept A/S ikke får konkurransebegrensende effekter som kan være til skade for publikum."*

Utviklingen siden den gang har vist at det vil kunne være mulig å få realisert et effektivt samordnet system, basert på felles brukergrensesnitt, standarder og avtaleverk, men hvor flere aktører konkurrerer om f.eks. innsamling og behandling av transaksjoner.

Norges Bank vil understreke betydningen av at arbeidet med å legge til rette for konkurranse på hele eller deler av BankAxepts oppgaver og funksjoner føres videre for å få en effektiv kortbasert betalingsformidling.

Norges Bank tilrår at BankAxept-avtalen godkjennes i henhold til FIL § 2-7.

Med hilsen

Kjell Størvik

Kjetil Watne

Kopi: Kredittilsynet